نۇرموھەممەد توختى

شاھ مەشرەپ خوتەندە

(تارىخىي ھېكايە)

بۇنىڭدىن 320 يىل ئىلگىرى، ياز ئايلىرىنىڭ ئوتتەك پىژغىرىم ئىسسىق كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. تەكلىماكان قۇملۇقى بىلەن قارا قۇرۇم تاغلىرى تۇتىشىپ كەتكەن ئەگرى - بۈگرى سىزىق ئۇستىدىكى سايدا، كۆك ئېشەككە مىنگەن بىر ئادەم شەرققە كېتىۋاتاتتى. ئېشەكنىڭ ئۇستىدىكى يۈك ئاز ئەمەس ئىدى. ئىككى پېيىغا نېمىلەردۇر قاچىلانغان جاۋاخۇرجۇن، خۇرجۇن ئۇستىدە ئادەم، ئادەمنىڭ ئارقىسىدا قاردەك ئاق، قارا تۈمشۇقلۇق يەككە غاز قونۇپ ئولتۇراتتى. خۇرجۇنىنىڭ بىر تەرىپىگە سىرىق تاماكا چېكىشكىمۇ، نەشە چېكىشكىمۇ ئىشلىتىلىدىغان قاپاق چىلىم، يەنە بىر تەرىپىگە سۇ قاچىلانغان قاپاق غانجۇغىلانغانىدى. قولىغا ئۇزۇن دەستىلىك تەمبۇرنى تىك تۇتۇۋالغان، تۆگە يۇڭىدىن توقۇلغان قوپال جەندىگە چىك ئورىلىۋالغان، ئېگىز كۆلاسىنى باستۇرۇپ كىيگەن بۇ ئادەم چوڭقۇر خىياللارغا پاتقاندەك كۆرۈنەتتى، ئېشەك ھالسىز قەدەملەر بىلەن ئاستا ئىلگىرىلەپ باراتتى. پات - پات قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپ، سالپاك قۇلاقلىرىنى پالاقلىتىپ، ئالدى - ئارقىسىدىن ھۇجۇمغا ئۆتكەن كۆكۈيۇنلەرنى قوراۋېتتى. لېكىن، قاشاك كۆكۈيۇنلەر ئۇنى ئونچىۋىلا ئوڭاي تاشلاپ كېتىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. بىرى قاچسا، يەنە بىرى كېلەتتى. ئۇلار ئاشۇنداق قىلىپ ئېشەكنىڭ پاچاقلىرىغا، كۆتىگە، چات ئارلىقىغا يېپىشتى. تۇمشۇقىغا، بۇرنىنىڭ ئۇستىگە قونۇپ، نەشتىرىنى بىمالال سانجىدى. ئازابقا چىدىمىغان ئېشەك بىردىن بېشىنى ئېچىگە تىقىپ، تۇمشۇقىنى يەرگە تەگكۈزۈپ يورغىلاپ كەتتى. ئۇ ئاشۇ يورغىلىشىدا بۇرنىغا، كالپۇكلىرىغا قونۇۋالغان كۆكۈيۇنلەرنى يەرگە سۈرۈپ توپىغا مىلەپ چۇشۇرۇۋەتمەكچى بولاتتى. لېكىن، بىر قارىسا كۆك چۈنگە، بىر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قارىسا غوك - غوك ھەرىگە ئوخشايدىغان ئاشۇ جانۋارلار ئاللىقاچ
ئۇنىڭ بۇرنى ئىچىگە كىرىۋالغانىدى. ئېشەك قاتتىق پۇشقۇرۇپ
تۇمشۇقىنى يەرگە سۈركەپمۇ ئولاردىن قۇتۇلالمىدى. نەشتەر ئازل
ئۇنى قىينايتتى. ئاغرىققا چىدىمىغان ئېشەك يورغىلاپ كېتىۋېتى
تۇيۇقسىز ئۆزىنى گۈپپىدە يەرگە تاشلاپ، تۇگۈلۈپ يېتىۋالدى..

ئۇستىدىكى ئادەم ئېشەكنىڭ بوينىدىن ئېشىپ يەرگە دومىلا
چۈشتى. نەگىدۇر قاچقىپ كەتكەن تەمبۇرنىڭ تارلىرىدىن
تىرىكلىغان ئاۋاز چىقتى. پەقەت غازلا قاناتلىرىنى كېرىپ
مۇۋازىنەتنى ساقلاپ قالغان، ئۇ تېخىچە تۇگۈلۈپ يېتىۋالغا
ئېشەكنىڭ سۆڭگىچىدە قونۇپ ئولتۇراتتى ...

يىقىلغان ئادەم كېلەڭسىز جەندىسىنى سۆرەپ ئورنىدىن تۇرىد
دە، ئەلەم بىلەن ئېشەككە قارىدى. ئېشەك پۇشقۇرۇپ، تۇمشۇقىن
يەرگە سۈرۈپ تېپىچەكلەيتتى. ئاپئاق تۇمشۇقلىرىغا قۇم دانچىلىر
يېپىشقانىدى، ئۇنىڭ ئىگىسى نېمە ئىش بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندى
نەدىندۇر بىر تال قۇرۇپ قالغان يۇلغۇن چۆپىنى تېپىپ
ئېشەكنىڭ بۇرنىنى كوچىلىدى، خېلى ئۇزاق ھەپىلىشىپ، ئىككى دا
كۆكۈيۇننىڭ ئۆلۈكىنى ئىلىپ چىقاردى. ئېشەك پۇشقۇرۇشتى
تىنچىپ ئورنىدىن تۇردى. لېكىن، يەنىلا قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتى
ئارقا پۇتلىرىغا، چات ئارىلىقىغا ئۇرۇشقا ئۇرۇناتتى. جەندە كىيگە
ئادەم ئېشەكنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ، يەنە كۆكۈيۇنلەرنى ئۆلتۈرۈشۈ
كىرىشتى. ئېشەكنىڭ پاچاقلىرىغا يېپىشىۋالغان كۆكۈيۇنلەرنى چۆ
بىلەن ئۇرۇپ چۈشۈردى. ئارقىدىن يەرگە تىزلىنىپ ئېشەكنى
قورسىقىغا، چات ئارىلىقىغا نەزەر سالدى، ئاشۇ تومپىيىپ تۇرغ
ھاياسىز يەرگە بىر قانچە كۆكۈيۇن مەھكەم چاپلىشىۋالغانىدى.
يۇلغۇن چۆپنى بىلەن كۆكۈيۇننى ۋاسلىدىتىپ سالدى. چې
كۆكۈيۇنگىمۇ، ئاشۇ ھاياسىز يەرگىمۇ تەگدى. ئېشەك بىر
چىڭشىپ سەكرەپ كەتتى ۋە خېلى يىراقتا توختاپ، بېشىنى بۇر
ئىگىسىگە يېلىنىش بىلەن تىكىلدى ...

جەندىلىك ئادەم تىزلانغان يېرىدە ھەيكەلدەك قېتىپ قالدى.
ئۆزىنىڭ نېمە قىلىپ قويغانلىقىنى چۈشەنگەن ۋە چۆچۈر خىيال
ۋەجىدىن ئونتۇلغان ئۇمۇرلۇك كۆڭۈل يارىسى يەنە يادى
چۈشكەنىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى بىردىن ئوتقا چۈشكەن قەلە
تولغىنىپ كەتتى. كۆزلىرىدىن تارامىلىغان ئاچچىق ياش ساقال
بۇرۇت باسقان سۇرلۇك يۈزىنى بويلاپ سەلدەك ئاقتى... ئۇنىڭ ك

ئالدىدا ئوردىدىكى ئاشۇ چىرايلىق دېدەكنىڭ گۈزەل سىماسى يەنە گەۋدىلەنگەندەك بولدى. ئارقىدىنلا قىپقىزىل قىزدۇرۇلغان تامغىنىڭ شەھۋەت تومۇرىغا ۋاڭزىلدىتىپ بېسىلغاندىكى ئازاب نېرىپلىرىنى قاقشىتىپ ئۆتكەندەك تۇيۇلدى. لېكىن، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتكەن ئىش ئىدى. ئۇنىڭ قەلبىدە ئۆمۈرلۈك ئازابلا قالغانىدى... جەندە كىيگەن ئادەمنىڭ كۆزلىرىدىن تېخىچە نادامەت ياشلىرى قۇيۇلۇپ تۇراتتى. ئۇ دەسلەپ دەمدارەك بۇقۇلداپ، كېيىن ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ، بەھرى ئەزىمدىكى كىتتەك سوزۇپ - سوزۇپ يىغلىدى. قۇم تۈپراقلا پۈچىلىنىپ زېمىنغا، قوللىرىنى پەلەككە سوزۇپ ئاسمانغا ناله قىلدى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ناله - پەريادىنى ھېچكىمگە ئوخشىتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئوغلاقلىرىدىن ئايرىلغان ئاھۇ كىيىكمۇ، جۈپتىدىن ئايرىلغان شىر - يولۋاسمۇ بۇنداق مۇڭلۇق، بۇنداق ئاچچىق پەرياد كۆتۈرەلمەيتتى. جۈپتىگە ئوق تەگكەن ئاققۇنىڭ قىچقىرىشلىرىمۇ، زەينەپتىن ئايرىلغان كاككۇكنىڭ نىداسىمۇ ئۇنىڭ ئازابىنى ئېپادىلەپ بېرەلمەيتتى. ئۇ ئىنسان ئوغلىنىڭ ئەڭ ئېغىر ئازابى ئۈچۈن يىغلايتتى. يوق قىلىنغان، خورلانغان ئەرلىكى ئۈچۈن، نابۇت قىلىنغان ئەرلىك ھېس - تۇيغۇلىرى ئۈچۈن، خاراب قىلىنغان ئۆمرى ئۈچۈن يىغلايتتى ...

ئۇنىڭ ناله - پەريادى ئۇزۇنغا سوزۇلدى. ئۇ گويا ئاشۇ ناله - پەريادلار ئىچىدە ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك، بۇ ئۇنىڭ پانىي ئالەمدىكى ئاخىرقى نەپەسلىرىدەك بىلىنەتتى. لېكىن، ئۇ يەنە ئورنىدىن تۇردى. ئۇنى ئاشۇ بەختسىزلىككە دۇچار بولغان دەسلەپكى ئايلار قەلبىگە پۈككەن پىكىر ۋە نىيەت ئورنىدىن تۇرغۇزغانىدى. ئۇ جاننىڭ ئۆزىنىڭ ئەمەسلىكىنى، ئۆز تېنىگە قۇيۇپ قويغان خۇدانىڭ ئامانىتى ئىكەنلىكىنى، ئۇنى خالىغانچە بىر تەرەپ قىلىش ھوقۇقى ئۆزىدە ئەمەسلىكىنى چۈشىنەتتى. ئۇ يەنە ۋۇجۇدى مۇتلەقىنىڭ ماھىيىتىنى بىلىش ئۈچۈن ئىچكى ئىلاجلىقلا بېرىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئۇ پۈتۈن كائىناتتىكى شەيئىلەرنىڭ ھەممىسىدە ۋۇجۇدى مۇتلەقنىڭ زەررىسى بارلىقىغا، ئۆزىدە ۋۇجۇدى مۇتلەقنىڭ، ۋۇجۇدى مۇتلەقتە ئۆزىنىڭ روھى قارار تاپقانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئۇ يەنە ئۆزى ئۈچۈن، خورلانغان ئەرلىكى ئۈچۈن ئۆچ ئالماقچى بولاتتى... ئەنە شۇ نىيەت ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزدى. ئۇ كۆك ئېشەكنىڭ يېنىغا بېرىپ، قاپاق چىلىمنى ئېلىپ قاپقارا نەشنى باستى. چاقماق تاش بىلەن پولات بىلەينى بىر - بىرىگە ئۇرۇپ، ئوت چىقىرىپ، توغراقنىڭ پورىغا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تۇتاشتۇردى ۋە ئۇنى پۇۋلەپ چىلىمنىڭ سەيخانىسىغا ــ نەشىنە ئۇستىگە قويدى. قېنىپ - قېنىپ شوربدى. تېزلا مەست بولۇ ئالەمنى، ئۆزىنى، دەرد - ئەلەملىرىنى ئۇنتۇدى ...

ئۇ ئەمدى يەنە كۆك ئېشەكنىڭ ئۈستىگە قونۇۋېلىپ، يىراقتى غۇۋا كۆرۈنۈشكە باشلىغان بوستانلىققا قاراپ كېتىۋاتاتتى، ھەم نېمىنى ئۇنتۇغاندى، قولىدىكى تەمبۇرىنى تىرنىڭلىتىپ، ئۇنىڭدى كۆتۈرۈلگەن ئاشۇ زىل ساداغا ۋۇجۇدى مۇتلەقلىكى غايىب ئاۋازىنى ئاڭلىماقچى بولغاندەك قۇلاق سالاتتى. تەمبۇرنىڭ تىرنىڭلىغان ئاۋازى ئاستا - ئاستا رېتىمىغا چۈشتى. مۇڭلۇق، غېرىب، سېھرىلىك ساي ئىچىنى جارانڭلىتىۋەتتى. ئاشۇ ساداغا جەندە كىيگەن ئادەمنىڭ بوم ئاۋازى تەڭكەش بولدى:

مۇرادىڭغا يېتەي دېسەڭ قەلەندەر بول - قەلەندەر بول،
ستەم ئەھلىن يۇتاي دېسەڭ قەلەندەر بول - قەلەندەر بول.
ئېغىزدىن كۆپىر ساچاي دېسەڭ، شارابى دەھەر ئىچەي دېسەڭ،
يامانلاردىن قاچاي دېسەڭ قەلەندەر بول - قەلەندەر بول.
پەساد ئەھلىن قۇۋاي دېسەڭ، كېتىگە بىر تېپەي دېسەڭ،
كىپەن تونىن پىچاي دېسەڭ قەلەندەر بول - قەلەندەر بول.
رىيازەتسىز بولاي دېسەڭ، تېنىم ئازاد يۈرەي دېسەڭ،
جاھاننى سەير ئېتەي دېسەڭ قەلەندەر بول - قەلەندەر بول.
بۇ تەقۋادىن كېچەي دېسەڭ، سېھرى زوھىد پاش ئېتەي دېسەڭ،
ھەق يولىنى تۇتاي دېسەڭ، قەلەندەر بول - قەلەندەر بول.

ئۇ ھەقىقەتەنمۇ قەلەندەرلىك يولىغا چۈشكەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىنكى ئۆمرىدە قەلەندەرىيە تەرىقىتىگە ئاجايىپ مەيىل كىرگۈزدى ۋە ئۆچمەس نام قالدۇردى. لېكىن، ئۇزاق يىللار - ئەسىرلەر ئۆتكەندىن كېيىنمۇ كىشىلەر ئۇنىڭ ئاشۇ قېتىم قۇم - تۇپراقلا مىلىنىپ پەلەككە، زېمىنغا ناھە قىلغان كۆرۈنۈشىنى ئۇنتۇپ قالمىدى. بىر - بىرىگە سۆزلەپ، ھېكايە، رىۋايەت قىلىپ يۈرۈشتى. ئەڭ ئاخىردا رەسىم قىلىپ سىزىپ قالدۇرۇشتى.

* * *

قەلەندەر «قۇم رابات» تىن ئۆتۈپ، خېلى ئۇزاق كۆنلەردىن كېيىن، بىر كۈنى كەچكە يېقىن قاراقاشنىڭ بازىرىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ ئۇدۇل يول بىلەن ماڭماي ھېلى جەنۇبقا ــ قاراقۇرۇم تەرەپكە

ھېلى شىمالغا ــ تەكلىماكان تەرەپكە يۇرۇپ، كۆجۇم مەھەللىلەرنى قانغۇچە سەيلە قىلغانىدى. ئۇ شۇ ئاردىدا «ئىمامى ئەپتەر» نىڭ بېشىغا، «باغداد پاششايىم» غا، «ئىمامى ئەسكەر» گە يولۇقۇپ ئۆتتى. ئۇ مەھەللىلەرنى ئارىلاپ يۈرەتتى. تال - بوستانلىق ھويلىلار، مەجنۇنتال سايە تاشلاپ تۇرغان كوچىلار، قوغۇن ھىدى گۇپۇلدەپ ئۇرۇپ تۇرغان كۆزلەكلەر ئۇنىڭغا ياققان، ئىشچان، چىداملىق، ئەقىللىق، مېھماندوست كىشىلەر ۋە گۈزەل - ھايالىق قىزلار ئۇنى مەھلىيا قىلغانىدى. ئۇ قاراقاش كىشىلىرىنىڭ ئوخشاشلا قاراقاش، قاراكۆز، قارا كوكۇللۇق ئىكەنلىكىدىن ھەيران بولۇپ، قاراقاشنىڭ بازىرىغا يېتىپ كەلگەندە، ئۆزىنى ئورۇالغان كىشىلەر ئالدىدا، تەمبۇرىنى سايرىتىپ ئاشۇ تەسىراتىنى قوشاق قىلىپ قاتتى:

قارا قارا قاشلىرىڭغا قاتساڭچۇ مېنى،
قاراقاشنىڭ بازاردا ساتساڭچۇ مېنى.
قاراقاشنىڭ بازاردا ئۆتمىسەم ئەگەر،
كىرپىكىڭنى ئوقيا قىلىپ ئاتساڭچۇ مېنى.

بازاردىكى كىشىلەر ئۇنىڭغا ئالقىش ياڭرىتىپ بارىكاللا ئېيتىشتى. كۇلاسىغا تەڭگە - تىيىنلارنى جارانگلىتىپ تاشلاشتى. قەلەندەر رەت قىلمىدى، لېكىن ئاخىردا ئاز بىر قىسمىنى ئۆزىگە ئېلىپ، قالغانلىرىنى بالىلارغا چاچقۇ - مارجان قىلىپ تاشلاپ بەردى - دە، كېتىپ قالدى. ئۇ «يىپ بازىرى» دىن ئۆتۈپ «كالا بازىرى» نىڭ يېنىدىكى بىر دەڭگە چۈشتى. دەڭجامۇ قاراقاش، قارا كۆز، قارا ساقاللىق ئادەم ئىدى. ئۇ جۇلدۇر كېپەن، مەينەت قەلەندەرنىڭ قولىدىكى تەمبۇرىنى كۆرۈپ، يىرگەنمەستىن كۈتۈۋالدى، قولىدىن كۆك ئېشەكنىڭ تىزگىنىنى ئالدى، ھۆرمەت بىلەن ھۇجرىغا باشلىدى.

ــ يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇۋالامدىلىكىن، سوپۇم؟

ھاجىتى يوق.

ــ نامازشام ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ، تەرەت ئالامدىلىكىن سوپۇم؟

ــ مەن نامازنى ئۆتىمەيدىغان جوھۇتمەن.

دەڭجا ھەيران بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ قارا قوشۇما قاشلىرى ھىمىرىلىپ، قارا كۆزلىرىنىڭ قاراقاتتەك قارىسىنى قەلەندەرگە قادىلىپ قالغانىدى. ئۇ بىر ھازادىن كېيىن يەنە ئېغىز ئاچتى.

ــ ئۆزلىرىگە نېمە لازىمكىن سوپۇم؟

ئۇلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قەلەندەر ئۇندىمەستىن قولىنى قوينىغا سالدى ۋە بىر تەڭگە ئېلىپ دەڭجاڭنىڭ ئالدىغا تاشلىدى.

— ئۆزۈمگە ئوزۇق، ئېشىكىمگە بوغۇز، غېزىمغا دان ئەپكەل دەڭجا ئېڭىشىپ تەڭگىنى يەردىن ئالدى ۋە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ھۇجرىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى نېمىنىدۇر تۇيغاندەك ئىدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇ يوغانلىقى چوڭ كوزىدەك كېلىدىغان كۆكچى قوغۇننى ئەكىرىپ بېرىپ چىقىپ كەتتى. قوغۇن شۇنچىلىك ئۇز تورلاشقان ئىدىكى، گويا ئاشۇ قاراقاشلىق نەققاشلار ئاتايىن نەقىش چېكىپ قويغاندەك كۆرۈنەتتى. قەلەندەر چېھرىدىن ئاللىقاندا مەمنۇنلۇقنى جۇلالىتىپ قوغۇننى پېچتى، ھۇجرا ئىچىنى قوغۇننىڭ خۇش ھىدى گۇپپىدە قاپلىدى. پۇرىقىدىنلا ئۇنىڭ تەمى بىلىنىپ تۇراتتى. قەلەندەر قوغۇننى ئىككى كاسىلاپ، ئۇرۇقىنى ئېلىپ غازنىڭ ئالدىغا قويدى. ئىككى كاسا قوغۇننى ھۇزۇرلىنىپ ئولتۇرۇپ يېدى. ئاخىردا شاپىقىنى ئۇششاق توغراپ كۆك ئېشەكنىڭ ئالدىغا ئاچىقىپ قويدى. ئۇ ئوقۇرنىڭ ئالدىدا كۆك ئېشەكنىڭ غۇرۇسلىتىپ شاپاق چاينىشىغا قاراپ تۇردى. ئېشەك شاپاقنى يەپ بولۇپ، يوغان كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا قايتا تىككەندە، قەلەندەر ئاندىن ئاشۇ ئوقۇنىڭ ئالدىدا دۇئاغا قول كۆتۈردى. دەڭ ھويلىسىدىن كۆز سېلىپ تۇرغان دەڭجا يەنە بىر قېتىم ھەيران قالدى، قەلەندەر دەڭجانى كۆرگەنىدى، ئۇ ئۇزۇن ئەمەس قىسقىغىنا دۇئا قىلدى ...

ئۇنىڭ كىمگە ھەمدۇ سانا ئېيتىپ، نېمە دەپ دۇئا قىلغانلىقىنى ھېچكىم ئاڭلىمىدى. لېكىن، ئۇزاق يىللار - ئەسرلەر ئۆتكەندىن كېيىنمۇ كىشىلەر ئاشۇ دۇئانى ئۇنتۇپ قېلىشمىدى. ئۇلار: «قېتىم ئەۋلىيا قاراقاشلىقلارنىڭ شەنىگە ھەمدۇ سانا ئېيتىپ «ئۆزۈڭنىڭ ئىشىنى ئۆزۈڭ قىلغايسەن» دەپ دۇئايى - سىھىر قىلغان، شۇڭا قاراقاشلىقلار ئەقىللىق كېلىدۇ، دېيىشىپ يۈردى. يەنە بىر رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، ئەۋلىيا «قاراقاشلىقلارنىڭ چىشى ئوتتۇز ئىككى بولۇپ كەتكەي!» دەپ دۇئا قىلغانمىش. باشقا يۈرتلۇقلارنىڭ چىشى يىگىرمە سەككىزدىن ئوتتۇز تالغىچە بولسا قاراقاشلىقلارنىڭ چىشى ئوتتۇز ئىككى دانە بولۇشىدىكى، رىزقىنىڭ چىشىغا ئوخشاشلا كۆپ بولۇشىدىكى سەۋەب ئەنە شۇ دۇئايى كارامەتتە ئىمىش.

ئەپسۇسكى، قاراقاش، قارا كۆز، قارا ساقاللىق دەڭ

ئىككىنچى كۈنى سەھەردە ئۇنىڭ خىزمىتىگە ھازىر بولۇپ ئورنىدىن تۇرغاندا، قەلەندەر دەڭدىن ئاللىقاچان كېتىپ قالغانىدى. ھۇجرىدىكى سۇپىدا تۈنۈگۈنكىگە ئوخشاشلا بىر تەڭگە تاشلىنىپ تۇراتتى...

* * *

قەلەندەر قاراقاش دەرياسىدىكى كەلكۈننىڭ بىر كۈنلۈك پەسىيىش ۋاقتى — سەھەرنى تاللاپ، كىمدۇر بىرى كۆرسىتىپ قويغان كېچىك ئارقىلىق دەريادىن ئۆتتى. ئېشەكنى يېتىلەپ دەريادىن كېچىۋېتىپ سۇ ئىچىدە يالتىراپ تۇرغان مۇشتۇمدەك قارا قاشتېشىنى سۈزۈۋېلىپ خۇرجۇنغا سېلىپ قويدى. ئۇ پايانسىز كەڭلىكتە يېيىلىپ ئېقىۋاتقان دەريادىن چىقىپ قوما[1] دېگەن كەنتتە جەنۇبقا بۇرۇلۇپ، چاقار[2] دېگەن يەردە دەريا قىرغىقىدىكى مەغپىر مازارنى سەيلە قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن سېرىقئۆي[3]، يۈرۈشكە[4] تايتاق[5] شاخلىق[6] لايقا[7] ئارقىلىق سەھۋالىمغا چىقىپ، «كۆھمارىم» نى كۆزدىن كەچۈردى. ئۇ يەردىن كەينىگە يېنىپ، داكۇي، بۇزاقلار ئارقىلىق «ئىمامى مۇساكازىم» مازىرىغا كېلىپ، نەشىنى بولۇشىچە چېكىپ، ئۈچ كۈن ئۇخلىدى. ئۆزىنىڭ كۈپرانە سۆز - قىلىقلىرى بىلەن شەيخنى ھەيران قالدۇرۇپ، ئۇ يەردىنمۇ يۈرۈپ كەتتى. ئۇ ئۆزىگە ئۇچرىغان ئادەملەردىن نېمىلەرنىدۇر سوراپ باراتتى. مازارلارنىڭ ئورنىنى، يولىنى، ئۆزىنى قوندۇرۇشى مۇمكىن بولغان ئاللىقانداق شەخسلەرنىڭ ئۆي - قورۇلىرىنى ئېنىقلايتتى. سەھرا كىشىلىرى تولىمۇ ياۋاش ۋە قىزغىن ئىدى، سورالغان سوئالغا ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ ھۆرمەت بىلەن جاۋاب بېرەتتى، ھەتتا تېخىمۇ ئىززەت كۆرسىتىپ، سورالغان يەر ۋە ئىزدىگەن ئۆيگىچە باشلاپ ئاپىرىپ قوياتتى. ئاشۇ مۇنبەت، گۈزەل يېزىلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، قەلەندەر تال - ئۈزۈملۈك باغلاردا، قوغۇن - تاۋۇزلۇقلاردا مېھمان بولدى. ئۇنىڭ كۆك ئېشىكى غۇرۇسلىتىپ شاپاق چاينايتتى، غېزى قوغۇن ئۇرۇقىنى لەززەتلىنىپ يۇتاتتى. ئۇزۇن دەستىلىك تەمبۇرى بولسا رەھمەت - ھەشقاللا پەدىسىدە يېڭى - يېڭى كۈيلەرگە تىرىڭلايتتى ... قەلەندەر قاراقاشتىن چىقىپ ئون كۈنلەردىن كېيىن جەنۇب تەرەپتىن — قاچچى، قارامەت، توساللا، گازۇن دېگەن يەرلەردىن ئۆتۈپ، «گۇجان دەرۋازىسى» ئارقىلىق خوتەن شەھىرى — ئىلچىگە

---

①② خوتەن ناھىيىسىنىڭ خانئېرىق يېزىسى تەۋەسىدىكى كەنت نامى.
③④⑤⑥⑦ خوتەن ناھىيىسىنىڭ يېزا - كەنت ناملىرى.

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كىرىپ كەلدى. قەدىمكى شەھەر پاكار -پاكار ۋە غۇجمەك يا
ئۆيلىرى ئارقىلىق كىشىگە خۇددى ئاستا - ئاستا يەرگە كىر
كېتىۋاتقاندەك تەسىرات بېرەتتى. قەلەندەر ئىلچىنىڭ كوچىلىرىدا
سوراپ، دەك - قونالغۇ ئىزدەپ ئۇزۇنغىچە تىمىسقىلاپ يۈردى.
يەرنىڭ سەھرا يېزىلىرىدىمۇ، شەھەر - بازارلىرىدىمۇ كىشىلەر
«ر» تاۋۇشىنى زادىلا تەلەپپۇز قىلالمايدىغانلىقىنى، «ر» نىڭ ئور
«ي» نى ئىشلىتىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇلار يەنە جۈملىنى
ئاخىرىغا غەلىتە قىلىپ «يا» نى قوشۇۋالاتتى. دىققەت بىلەن قۇ
سېلىپ تەسەۋۋۇر ئارقىلىق ئاڭقىرىمسا گېپىنى ئۇققىلى بولمايتتى.
قەلەندەر، تىلىدا «ر» تاۋۇشى بولمىغان قەدىمكى ساكلارنى يا
ئېلىپ: «ئېھ ساكلار، ئېھ ساكلار، بويسۇندۇرۇلغىنىڭلارغا 0
يىلدىن ئاشتى. تېخىچە «ر» نى ئۆگىنەلمەپسىلەر - دە ...» د
ئويلىدى. ئۇنىڭ قەلبىنى قوشۇۋېلىنغان قەدىمكى مىللەتنىڭ ئاخىر
قارشىلىق كۈچىگە بولغان قايىللىق ئىگىلىگەندى ... قەلەندەر ئا
تەسىراتلىرىنى مۇجەسسەملەپ، ئىلچىنىڭ تار كوچىسىدا تەمبۇر
تۇنجى قېتىم سايراتتى، كىشىلەر ئۇنىڭ چۆرىسىگە گۇررىدە ئولاشتى
ئۇ قەدىمكى ساكلارنىڭ «يا» قوشۇمچىسىنى رادىئو قىلىپ بىر غەزە
تەڭكەش قىلدى. ئۇ شۇ تۇرقىدا خۇددى خوتەنلىكلەرنى دوراۋاتقان يا
يۈرتلۇق ھەزىلكەشكە ئوخشايتتى:

شۈكۈر لىللاھ غەمگۇزارىم كەلدى - يا،
غەمدە قويغان گۈلئۇزارىم كەلدى - يا.
جىلۋىسىنى كۆرسىتىپ زاھىردە ئالغە رەڭبە رەڭ،
بۇ بەدەن دەشتىنى كەزگەن دىلفىكارىم كەلدى - يا.
نېچە كۈن ۋەسلىن سوراپ يۈردۇم خوتەن سەھراسىدا،
جەئفىرى سادىق ئىمام قۇتبى زامانىم كەلدى - يا.
مەشرەبلىك مەھشەردە يىغلاپ داد ئېيتەر،
داد ئېيتىپ يارنى ئىزدەپ كەلدى - يا.

كىشىلەر غەزەلنى تولۇق چۈشىنىشكەندى. ئالقىش ياڭرىتى
باركالا ئېيتىشتى. تەڭگە - تىيىنلار قەلەندەرنىڭ كۆلاسكىسىغا
جىرىڭلاپ چۈشتى. ئۇ ئىلگىرىكىدەكلا ئاز بىر قىسمىنى ئۆزى
ئېلىپ، قالغانلىرىنى بالىلارغا چاچقۇ مارجان قىلىپ كېتىپ
قالدى ...

قەلەندەر نېمىشقىدۇر «قەلەندەرخانا» گە ئەمەس، گۇللۇغ ئۆستەڭنىڭ بويىدىكى بىر دەڭگە چۈشتى. دەڭجا قىزغىنلىق بىلەن كۆك ئېشەكنىڭ چۈلۈۋرىنى ئۇنىڭ قولىدىن ئالدى. لېكىن، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ھەيرانلىق ئالامەتلىرى چاقناپ تۇراتتى. «دەيۇشمىكىن دېسەم تەمبۇي كۆتىيۇاپتۇ، نەغمىچىمىكىن دېسەم جەندە - كۆلا كىيىۋاپتۇ» دەپ پىچىرلىدى ئۆز - ئۆزىگە. لېكىن، ئۇنىڭ ھەيرانلىقى قەلەندەرنى قىزغىن كۆتۈۋېلىشىغا تەسىر يەتكۈزمىدى. ئۇ قەلەندەرنى ھۇجرىغا باشلىغاندىن كېيىن قىزغىنلىق بىلەن خىتاب قىلدى:

— نېمە ھاجەتلىيى باكىن تەقسىيىم؟

قەلەندەر دەڭجانىڭ چىرايىغا دىققەت بىلەن تىكىلىپ قارىدى. زۇۋان سۈرمەستىن قولىنى قوينىغا تىقىپ بىر تەڭگىنى ئالدى - دە، دەڭجانىڭ ئالدىغا تاشلىدى:

— ئۆزۈمگە ئوزۇق، ئېشىكىمگە بوغۇز، غېزىمغا دان ئەپكەل! دەڭجا ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

— تەقسىيىم، شەھىيمىز ئەزەلدىن قىممەتچىلىك شەھەي، بىي تەڭگىگە ئاش، بوغۇز، دان سېتىۋالغىلى بولماسمىكىن، ئەمدى بۇبىي تەڭگە ...

قەلەندەر دەڭجانىڭ چىرايىغا دىققەت بىلەن تىكىلىپ قارىدى، خېلى ئۇزۇنغىچە تىكىلىپ تۇردى. ئۇ گويا دەڭجانىڭ تېزرەك ئەقلىنى ئىشقا بۇيرۇشىنى كۈتۈپ تۇرغانغا ئوخشايتتى. لېكىن، دەڭجا ئاشۇ كۈلۈمسىرىگەن ھالىتىدە «ئەمدى بۇ بىي تەڭگە، ئەمدى بۇ بىي تەڭگە ...» سىنى تەكرارلاپ تۇراتتى. قەلەندەر ھەممىنى كۆرۈپ، چۈشىنىپ يەتكەندى. ئۇ يېنىدىكى ئاق غازغا قاراپ قويۇپ قولىنى دۇئاغا كۆتۈردى. دەڭجا ئۇنىڭ نېمىگە دۇئا قىلىۋاتقانلىقىنى بىلەلمىدى. قەلەندەرنىڭ دۇئاسى تولىمۇ قىسقا بولدى. ئۇنىڭ نېمە دەپ، قايسى ئايەتنى ئوقۇپ دۇئا قىلغانلىقىنى ھېچكىم ئاڭلىمىدى ...

لېكىن ئۇزاق يىللار — ئەسرلەر ئۆتكەندىن كېيىنمۇ كىشىلەر ئاشۇ قىسقا دۇئانى ئۇنتۇپ قالمىدى. ئۇلار: ئاشۇ قېتىم ئەۋلىيا خوتەنلىكلەرگە ئېچ ئاغرىتىپ «سېنىڭ ئىشىڭنى خۇدا قىلغاي!» دەپ دۇئا قىلغان، شۇڭا خوتەنلىكلەرنىڭ كۈلپەت - جاپاسى كۆپ بولمايدۇ، دېيىشىپ يۈردى. يەنە بىر رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، شۇ قېتىم ئەۋلىيا «خوتەنلىكلەرنىڭ پۈشايمىنى چۈشتىن كېيىن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كەلگەي! ...» دەپ دۇئايى - سىھىر قىلغانمىش، خوتەنلىكلەرنى دائىم ئەتىگەندە قىلغان ئىشىغا چۈشتىن كېيىن پۇشايمان يەپ يۇرۇشىدىكى سەۋەب شۇنىڭدىمىش ...

ۋاھالەنكى، قەلەندەر شۇ كېچە ئاچ قورساق يېتىپ قالدى، دەڭ ئۇنىڭ ئۇخلىغان - ئۇخلىمىغانلىقىنى بىلەلمىدى، لېكىن ئۇنىڭ غېزى بولسا كېچىچە غاقىلداپ، كۆك ئېشىكى پات - پات ھاڭراپ چىقتى ...

* * *

قەلەندەر تاڭ سەھەردە دەڭدىن چىقىپ تاكى پېشىنغىچە خوتە شەھىرىنى چۆرگىلەپ يۈردى. كۆك ئېشەكنى ھېچيەردە توختاتمىدى تەمبۇرنىمۇ سايراتمىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ جەندە، كۆلاسىدىن كۆرە ئۇزۇن دەستىلىك تەمبۇرىغا، رەزگى كۆك ئېشكىگە، ئېشەكنىڭ سۆڭگىچىگە قونۇپ، كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇرغان ئاق غېزىغا بەكرەك قىزىقىپ قارىشاتتى، لېكىن ئۇ توختىماي ئۆتۈپ كېتەتتى، ئۇ «مەدەرۋازىسى» دىن «يەكەن دەرۋازىسى» غىچە، «گۈجان دەرۋازىسى» دىن «ھېيتگاھ دەرۋازىسى» غىچە، «قىزىق دەرۋازىسى» دىن «ئاقسۇ دەرۋازىسى» غىچە كېزىپ چىقتى. «سۇ دەرۋازىسى» تەرەپتە ئېگىز - ئېگىز توغراقلار سايە تاشلاپ تۇرغان «ئەسكىرىي مازار» نى، «ھېيتگاھ دەرۋازىسى» تەرەپتە «ھەسسۇلتان مازىرى» نى، ئۇنىڭدىن يىراقلاپ چۈشۈپ «ئاغچا بۇلاق» دېگەن يەردە «ئالتە قىزلىرى مازىرى» نى، قاراقاش دەرۋازىسى تەرەپتە «لېچىن ئاتا مازىرى» «توغراق مازار» لارنى، «ئات بازىرى» نىڭ يېنىدا «جالاپ مازار» نى، «تامباغ» تەرەپتە «مۇپتى غوجام مازىرى» نى، «شورۇاغ» تەرەپتە «شەمسى تەبرىزىم مازىرى» نى... سەيلە - تاۋاپ قىلىپ ئۆتتى. ھەممە مازارلارنىڭ دەرۋازىسىدا تىلەمچىلەر قاتار - قات تىزىلىپ ئولتۇرۇشاتتى. ھەقتاتالانىڭ، ھەزرىتى رەسۇللىلانىڭ، تۆت چاھارىيالارنىڭ، پاتمە - زۆھرالارنىڭ، ھەسەن - ھۈسەننىڭ ھەققىگە سەدىقە سورىشاتتى... قەلەندەر بازارلارنىمۇ ئايلاندى. پۇتكۈل بازار سودا - سېتىق قاينىغان قازاندەك ژاراقشىيتتى. كەشمىرلىكلەرنى دېھلىلىقلارنى، كابۇللۇقلارنى، ئەنجانلىقلارنى كۆرگىلى بولاتتى. ئەرەبلەر، پارسلار، ھىندىلار، پەرەڭلەر، خەنزۇلار ئېلىپ سېتىشىپ يۈرەتتى. قاشتېشى، ئالتۇن - كۈمۈش، گىلەم، ئەتلەس چاقنايتتى. ھىندىلارنىڭ دورا - دەرمەكلىرى، ئەرەبلەرنىڭ قۇرۇق ۋە خورمىلىرى، خەنزۇلارنىڭ چىنە - تەخسىلىرى ئايرىۋاشلىناتتى

ئالتۇن - تىللالار، كۈمۈش تەڭگىلەر، مىس تىيىنلار جىرىڭلايتتى. قىچقىرىقچىنىڭ «ئەيىبۇھاننىاس» لىرى؛ كاۋاپچى، سامسىپەز، مانتۇپەز، ھالۋىچى، گۆش گىردىچى، باققاللارنىڭ خېرىدار چىللاشلىرى؛ ئۇرۇشقان - سوقۇشقانلارنىڭ تىل - ئاھانەت، غەلۋە چۇقانلىرى قوشۇلۇپ، بازار ئىچى بوران چىققاندەك گۇرۇلدەيتتى. ئاشۇ گۈركىرەك ئىچىدە ئاتلىق چارلاپ يۈرگەن رەئىس شەرئىيىنىڭ «يۇزۇڭنى ياپ نائەھلى، ھۇ بىنومۇس!» دېگەن ئاگاھلاندۇرۇشىنى، قامچىنىڭ تارسىلداپ ئۇرۇلغان ئاۋازىنى ئاڭلىغىلى بولاتتى. گۈل پۇرىقى، قوغۇن پۇرىقى، سامسا ھىدى، كاۋاپ ھىدى، ئىپار، ئەنبەر، زەپەرلەرنىڭ خۇش پۇراقلىرى بىلەن چۇچىتىلىۋاتقان زاغۇن يېغى، ئۇكلىنىۋاتقان كاللا، ئاشلانغان تېرە، ئېسىلىنىۋاتقان كۆن-خۇرۇملارنىڭ قاتقسىق پۇراقلىرى قوشۇلۇپ كەتكەنىدى. خوراز، بۇدۇنە سوقۇشتۇرۇۋاتقانلارنى، ئىت - سەگ تالاشتۇرۇۋاتقانلارنى، بۇقا- قوچقار ئۇسۇشتۇرۇۋاتقانلارنى كۆرگىلى بولاتتى. ساتار چېلىپ مۇقام قىچقىرىۋاتقان، راۋاب تىرىڭشتىپ جەڭنامە سۆزلەۋاتقان، ئۇسسۇل ئويناپ كەرەشمە كۆرسىتىۋاتقانلارنى، نەشە چېكىپ، دوس تارتىۋاتقان، تاۋكادا جەمشىتنى چىللاپ، دەتتىكام ئېتىۋاتقان، چېلىش سورۇنىغا چۇشۇپ كۇچ سىنىشىۋاتقانلارنى ئۇچرىتقىلى بولاتتى. دۇكان، ماگىزىنلارنىڭ لاكلانغان چىرايلىق شادا قەپەزلىرىدە بۇلبۇل -كۆكتالغۇلار، تورغايلار، شاتۇتىلار سايرىشاتتى. كىچىككىنە تاغ قاغىسىنىڭ قاقىلدىغان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كوچا ياقىسىدىكى كانارىلاردا تۆگە گۆشى، ئات گۆشى، كالا - قوتاز گۆشى، قوي - ئۆچكۇ گۆشى، توخۇ - ئۆردەك گۆشى، ئۇلا، كەكلىك گۆشى، پاختەك، جىگدىچى گۆشى، بۇدۇنە، قۇشقاچ گۆشى... ئېسىلىپ تۇراتتى. ھەرە، چېۋىنلەر ۋىزىلدايتتى، بازار گۇرۇلدەيتتى، جاھان ئۆز ئىشلىرى بىلەن ھەلەك ئىدى ...

قەلەندەر گويا ئاشۇ جاھان غەۋغالىرى بىلەن زادىلا مۇناسىۋىتى يوقتەك بىنەزەر چۆرگىلەپ يۈرەتتى، كۆك ئېشەكنى دېۋىتەتتى. ئۇنىڭ بازار كۆرۈپ چۆرگىلەپ يۈرۈشىدە، ئاشۇ نەرسىلەرگە نەزەر سېلىشىدا ھېچقانداق مۇددىئاسى يوق ئىدى، پەقەت كۆرۈش ئۈچۈنلا كۆرەتتى، چۆرگىلەش ئۈچۈنلا چۆرگىلەيتتى. ئۇ پەقەت بىر قېتىملا ئېشەكتىن چۈشتى. بۇنىڭغا ئاشۇ كوچىلارنىڭ ئىتنىڭ ئۈچىيىدەك تار بولۇشى، نەپسى - بالا نائەھلىلەرنىڭ كوچىغا قىستاپ ئۆي - تام سېلىپ، يولنى تارلاشتۇرۇپ قويۇشى سەۋەب بولدى. ئالدىدىن

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

يۇلغۇن شېخى ئارتىلغان بىر سۇر ئېشەك كەلگەندى، ئىككى ئېشەك كوچىغا پاتمىدى. يا سۇر ئېشەكنىڭ شېخى ياكى كۆك ئېشەكنىڭ يۇكى ئۆرۈلۈشى كېرەك ئىدى. قەلەندەر خېلى ئۇزۇنغىچە سۈكۈت ساقلاپ كۆتكەن بولسىمۇ، سۇر ئېشەك يول بەرمىدى. ئېشەكنىڭ ئىگىسى بولسا توختىماي «پوش - پوش!» دەپ ۋارقىرايتتى. ئاخىر كۆك ئېشەكنىڭ يۇكى — قەلەندەر ئېشەك ئۈستىدىن چۈشتى. ئۇ ئىشەك پەس بولسا ئېگىشىش كېرەكلىكىنى چۈشىنەتتى. كۆك ئېشەك تامغا قىستالدى، قەلەندەر كۆك ئېشەككە يېپىشتى. شۇنداقتىمۇ سۇر ئېشەكنىڭ ئۈستىدىكى يۇلغۇن شېخى قەلەندەرنىڭ جەندىسىنى ئىلىپ، ئاق غازنى پالاقلىتىپ، ئاران تەستە ئۆتۈپ كەتتى...

قەلەندەر ئۆزلىرى قىستالغان تامغا قاراپ خېلى ئۇزۇنغىچە تۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ يادىغا بالىلىق چېغىدا، ئاشۇ يىراق نەمانگاننىڭ تار كوچىلىرى بىلەن باغلىنىشلىق بىر ئەسلىمە چۈشتى. نەمانگاننىڭ كوچىلىرىمۇ ئاشۇنداق تار ئىدى، ئۇ يەردىمۇ كوچىنى تارلاشتۇرۇپ، يولنى قىستاپ ئۆي - تام سېلىشۋالىدىغان نائەھلىلەر بار ئىدى. ئۆزىنىڭ هويلىسىنى كېڭەيتىۋېلىش ئۈچۈن جامائەتنىڭ يولىغا ئەجدىھادەك چاڭ سېلىشاتتى. بىر نائەھلى — نەپسى قۇل مەسچىت بىلەن موللا ۋەلىنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقىدىكى يولنى قىستاپ، ئۆي سېلىۋالدى. ئۆينىڭ بۇرجىكى يولغا خۇددى ئۇنىڭ گېلىدىكى پوقاقتەك بۆرتۈپ چىقىپ تۇراتتى. يول تېخىمۇ تارلىشىپ كەتتى، سۇپىتىمۇ بۇزۇلدى. ئاشۇ كوچىدىن كۆپ كىشىلەر ئۆتىدىغان بولسىمۇ نائەھلىنىڭ كۆكەيمىلىكىدىن قورقۇپ غىك قىلىشالمىدى. ئاخىر يەنىلا ياش بابارەھىم كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقتى:

— جامائەت يولىنى ئىگىلىۋېلىش مۇسۇلمانلىق جۇملىسىدىن ئەمەس ...

— نېمە دېدىڭ قۇل بەچچە؟- يەنە بىر دېگىنە، يولغا پاتماي قالدىڭمۇ - يە؟

— مەنغۇ پاتارمەن، لېكىن، هارۇڭا - مەپە ئۆتۈپ قالسا پاتمايدۇ.

— سېنىڭ ئۆيۈڭگە هارۇڭا ئۆتەتتىمۇ؟ ۋاي قوۋۇرغا مەي، مۇنۇ موللا ۋەلىنىڭ يالاڭغىداق بەچچىسى مەپىگە ئولتۇرماقچىمىش تېخى- ۋاي خالايىق، تېڭشاڭلار، مۇنۇ قۇل بەچچە ... ها - ها - ها...

ياش بابا رەھىم نەپسى قۇلنىڭ زەھەردەك گەپلىرىدىن مەڭدەپ قالمىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىگە مىختەك قادىلىپ تۇرۇپ سوئال قويدى:

— بۇ يولدىن هارۇڭا ئۆتەمدىكەن؟ مەن مەپىگە ئولتۇرسا

بولمامدىكەن؟ ئەگەر مەيلە ئۆتۈپ قالسا قانداق قىلىسەن، نەپسى قۇل ئاكا؟

— ئەگەر سەن مەيلىگە ئولتۇرۇپ ئۆتمەكچى بولساڭ، ئۆيۈمنى چېقىپ، يولنى كېڭەيتۈرۈپ بېرىمەن، ئۇقتۇڭمۇ قۇل بەچچە، ۋاي ئەخمەق جۇلدۇر كېيەن، ئاۋۋال بىر پۇتۇڭغا كەش تاپ، ئاندىن مەيلە ھەققىدە چۈش كۆر - ھا - ھا - ھا ...

— ئاشۇ گېيىڭ راستمۇ؟ گېيىڭدە تۇرالامسەن؟

— ھۆججەت قىلىپ بېرەيمۇ يالاڭتۆش؟ قېنى ھۆججىتىڭنى ياز، ئوك قولۇمنىڭ باش بارمىقىنى بېسىپ بېرىمەن، قېنى ياز...

ھۆججەت بىر دەمدىلا پۈتۈلۈپ تەييار بولدى. نەپسى قۇل مەردانىلىك بىلەن راستىنلا ئوك قولىنىڭ باش بارمىقىنى باستى، لېكىن، ئۇ شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىپ، ئۆيىنى چېقىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى خىيال قىلىپمۇ قويمىدى. چۈنكى، ئۇ يالاڭتۆش موللا ۋەلىنىڭ ئۆيى تەرەپكە مەيلە ئۆتسە قۇياش مەشرىقتىن ئەمەس مەغرىبتىن چىقىدۇ دەپ ئويلايتتى ...

شۇ كۈنلەردە موللا ۋەلىنىڭ يالغۇزى — بابا رەھمىنىڭ ئاجايىپ ھېكمەتلىرى، سىرلىق سۆز - ھەرىكەتلىرى ئاستا - ئاستا ئەل ئىچىگە تارىلىشقا باشلىغانىدى. ئۇنىڭ چوڭقۇر ھېكمەتلىرىدىن تەڭجۇپكە چۈشكەن ئىلىم سۆيەر نەمانگان ھاكىمى، ئۇنىڭ بىلەن دىدار مۇلاقەت بولماقنى ئىزدەپ چىللاپ كېلىشكە ئاتلىق چاپار ئەۋەتتى، لېكىن بابا رەھىم ياياق بېرىشنى رەت قىلدى، ھاكىم ئىككىنچى قېتىم كۈموش ئىگەرلىك نەمانگان ئارغىمىقىنى ئەۋەتتى، بابا رەھىم يەنىلا رەت قىلدى. ئۈچىنچى قېتىم تەتىللا سايىۋەنلىك ھاكىمانە مەيسىنى ئەۋەتتى. مەيلە نەپسى قۇلنىڭ پوقاقتەك بۆرتۈپ چىققان ئۆينىڭ دوقمۇشىدىن پاتمىدى. چىللاقتا كەلگەن دوغا ئاشۇ يەرگىچە ياياق بېرىشنى ئىلتىماس قىلىۋىدى، بابا رەھىم مەيلە ئىشكى ئالدىغا كەلمىگۈچە ئۆيدىن چىقمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ، دوغىنىڭ قولىغا نەپسى قۇل قويغان ھېلىقى ھۆججەتنى تۇتقۇزۇپ قويدى... قۇم سائەت بىر قېتىم دۇم كۆمتۈرۈلۈپ، قۇم ئېقىمى تەتۈرگە قاراپ يېرىمى ئېقىپ بولغۇچە، مەيلە دېگەندەكلا موللا ۋەلىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلدى. باباڕەھىم تەتىللا سايىۋەنلىك مەيىدە گىدىيىپ ئولتۇرۇپ ھاكىم ئوردىسىغا قاراپ يولغا چىققاندا، ئەمدى نەپسى قۇلنىڭ پوقاق ئۆيى كوچىدىن يوقالغاندى ...

مانا ھازىر ئىلچىنىڭ تار كوچىسىدا يولغا پوقاقتەك بۆرتۈپ

ئەۋلاد گۈرۈپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

چىققان ئۆي تېمىغا قاراپ تۇرغان قەلەندەر، مۇشۇ شەھەردىمۇ ئۆزىگ ئوخشاش نائەھلىلەرنىڭ ئەدىبىنى بېرەلەيدىغان بىرەر ئەپچىلەمنىلا چىقمىغىنىغا ئۆكۈندى. لېكىن، ئاشۇ يېراق نەمانگاندا بولۇپ ئۆتكەن ئىشنى ئەسلەپ مەمنۇنىيەت بىلەن كۈلۈپ قويدى. ئۇنىڭ يادىغا يەنە ئانىسى سەلىمە ۋە سىڭلىسى كەلدى. نەمانگانىنىڭ بۇك - باراقسان باغلىق مەھەللىلىرىنى، ئۆزى ئوقۇغان مەدرىسىنى، ئاشۇ تار كوچىلارنى كۆرگەندەك بولدى. ئۇنىڭ سىنەسى يۇرت ئىشقىدا، گەل ۋە ئۇرۇق - تۇغقان ئىشقىدا پىژىلداپ ئېچىشتى.

* * *

قەلەندەر پېشىنغا يېقىن دەڭگە قايتىپ كەلدى، لېكىن دەڭگە كىرمىدى. دەڭنىڭ يېنىدىكى مەسچىتنىڭ ئېگىز ئەزانخانىسىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ يەردە مەزىن نامازغا پېشىنغا ئەزان قىچقىرىۋاتاتتى، ئەزان مۇڭلۇق ھىندىچە ئاھاڭدا ئوقۇلۇۋاتقان بولۇپ، ياڭراق ئاۋاز ئۇنى يىراقلارغا ئېلىپ كېتەتتى. قەلەندەر ئاشۇ ئەزانخانىغا كۆتۈرۈلگەندە خوتەن شەھرىنى ئۈستىدىن ئېنىق كۆرۈشكە بولىدىغانلىقىنى چۈشەندى. ئاشۇ چاغدىن 300 يىللار كېيىن قايتا ياسىلىپ «ناسىر ھاجىم مەسچىتى» دەپ ئاتالغان ئاشۇ مەسچىتنىڭ ئەزانخانىسى ئۇچبۇرجەك، ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئېگىز مۇنار ئىدى، مۇنار «گۈللۈغ ئۆستەڭ» گە تاقاپ سېلىنغان مەسچىت دەرۋازىسى ئۈستىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. قەلەندەر ئېشىكىنى يېتىلەپ، كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ، مەسچىت ھويلىسىدا كۆكسىپ تۇرغان ياش، لېكىن ئېگىز تۆت تۈپ سېدە دەرىخىنى كۆردى. ئۇ كۆك ئېشەكنى سېدىگە باغلاپ، تەمبۇرنى تامغا يۆلەپ قويۇپ، «ئەنجان شوتىسى» ئارقىلىق ياغاچ مۇنارغا كۆتۈرۈلۈۋاتقان مەسچىت ئەتراپىنىڭمۇ مازار بىلەن قورشالغانلىقىغا، ئېگىز ۋە قېرى توغراقلارنىڭ قەبرىلەرگە سايە تاشلاپ تۇرغانلىقىغا نەزەر سالدى. ئۇ ئەزان پەشتىقىغا يېتىپ چىققاندا، ئەزان تېخى ئاياغلاشمىغانىدى. ئىككى قولىنىڭ باش بارماقلىرىنى قۇلىقىنىڭ يۇمشىقىغا تەگكۈزۈپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ئەزان توۋلاۋاتقان مەزىننىڭ كۆزلىرى قەلەندەرگە تىكىلىپ قالدى، ئاۋازى ئاستا - ئاستا ئۆچتى، قەلەندەر پەرۋايى پەلەك ئىدى. ئۇ چار ساقاللىق مەزىننىڭ نەشتەردەك تىكىلىشلىرىگە ئېتىبار قىلماي، پەشتاق ئۈستىدە ئايلىنىپ، شەھەرگە نەزەر سېلىپ چىقتى. شەھەرنىڭ غەربىي ۋە غەربىي جەنۇبىي قىسمى ئېگىز، شىمالىي ۋە شەرقىي قىسمى پەس ئىدى. شەرقتە، يېقىنلا يەردە يۇرۇقچاش

دەرياسى دولقۇن ئۇرۇپ، شاۋقۇنلاپ ئېقىپ تۇراتتى. قەلەندەر شەھەرنىڭ ئاساسىي قىسمىنىڭ قاچانلاردىدۇر بىر چاغلاردا يۇرۇقشاش تېشىپ ئاققان ئويمانغا سېلىنغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلدى ۋە شەھەرنىڭ تار، ئوستى يېپىق كوچىلىرىغا، پاكار - پاكار ياغاچ ئۆيلىرىگە نەزەر ئاغدۇردى. دۇمچەك - دۇمچەك قەبرىلەر بىلەن تولغان، خادا - شەددىلەر يالىڭاچلىنىپ تۇرغان مازارلار شەھەرنى بۆلەك - بۆلەكلەرگە بۆلۈۋەتكەنىدى. خادا - شەددىلەردە سامان تېقىلغان تۆلۈملار چوقچىيىپ، تۇغ - ئەلەملەر ۋە قوتاز قۇيرۇقلىرى يەلپۇنۇپ تۇراتتى. قەلەندەر قەدىمكى شەھەردە مازارنىڭ شۇنچە كۆپ ئىكەنلىكىگە ھەيران قالدى ۋە شۇ ھامان يىراق ۋە يېقىن تارىختىكى ئۇرۇشلارنى — باسقۇنچى، بويسۇندۇرغۇچىلارنىڭ زۇلۇملىرىنى، كۆچلۈكخانىنىڭ ۋەھشىيانە قىرغىنچىلىقلىرىنى يادىغا ئالدى. «شەھىدانە خوتەن» دېيىشكەنلىرى راست ئىكەن - دە، دەپ ئويلىدى. ئۇ شەھەرنى تولۇق كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولغانىدى. ئۇ بېشىنى ئېگىپ، ئەزان پەشتىقىنىڭ سالاسۇنىدىن ئېسىلىپ پەسكە — ئايىغى تېگىگە قارىدى. «گۈللۈغ ئۆستەڭ» لايلىنىپ ئېقىپ تۇراتتى. ئۆستەڭنىڭ قىرغىقىدا، بىر تالاي ياش تالىپلار ئىشتانلىرىنى تىزغىچە سىرىپ قويۇپ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ تاھارەت ئېلىۋاتاتتى. ئوچۇمىغا ئالغان سۇنى ئەۋرىتىگە چېچىپ يۇياتتى. ئەۋرەتلىرىدىن ساقىغان سۇ يەنە يالاپ ئۆستەڭگە چۈشەتتى... قەلەندەر ئۆستەڭنىڭ سەل ئايىغىغا نەزەر سالدى. ئۇ يەردە يەنە ئاللىكىم ئوچۇمىدا ئاغزىغا سۇ ئېلىپ غار - غار قىلىۋاتاتتى. يەنىمۇ پەستەرەك باش - كۆزىنى قارا رومال بىلەن چۈمكىگەن بىر ئاجىزە قاپاقنى «گۈللۈغ ئۆستەڭ» گە چۆكۈرۈپ سۇ ئۈسسۈۋاتاتتى. قەلەندەر بىردىن يىرگىنىپ كەتتى ۋە ئارقىدىنلا كۆلۈمسىرەپ ئىشتان بېغىنى يەشتى. ئۇ قىلچە ھېيىقماستىن ئاشۇ ئېگىز مۇنار ئۈستىدە تۇرۇپ «گۈللۈغ ئۆستەڭ» گە شارقىرىتىپ سىيدى. تۆيۈقسىز چىققان شارقىرىغان سادا تاھارەت ئېلىۋاتقان تالىپلارنى چۆچىتىۋەتتى. ئوچۇق ھاۋادا ياغقان تۆيۈقسىز «يامغۇر» — سۆيدۈك تامچىلىرى ئۇلارنىڭ ئوستى - بېشىغىمۇ چاچرىدى. ئۇلار ئىشتانلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، ھودۇققىنىچە ئۆستەڭ بويىدىكى يولغا قېچىپ چىقتى ۋە ئاسمانغا قاراشتى. ئېگىز مۇنارنىڭ چوققىسىدا جەندە - كۆلاھ كىيگەن قەلەندەر «گۈللۈغ ئۆستەڭ» گە شارقىرىتىپ سىيىپ تۇراتتى. قىيا - چىيا كۆتۈرۈلدى.

— ھوي كاپىر، نېمە قىلىۋاتىسەن؟

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

— ھۇ، سۇغا سىيگەن جوھۇت.
— نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟
— چۇش بۇياققا ...
قەلەندەر كۈلۈمسىرەيتتى. ئۇ ئالدىرىماي ئىشتان بېغىنى ئېتىپ، چاك - توزان ۋە ئىس - توتەك ئاستىدا گۈرۈلدەۋاتقان شەھەرگە نەزەر سېلىشقا باشلىدى. پەستە قىيا - چىيا داۋام قىلاتتى.
— چۇش بۇياققا ...
— نەدىن كەلگەن بىگىدەبسەن؟
— ئەدەبلەپ قويۇش كېرەك ئۇنى ...
قەلەندەرنى ئەزانىنىڭ دۇئاسىنى مەندىلا تاماملىغان مەزىن ئاخۇنۇمۇ دۇشكەلىدى.
— نېمە قىلغان قىلىق بۇ، سارائىمۇيا - سەن؟ چۇشە پەسكە، ھۇ بىگىدەب ...
قەلەندەر مەزىن ئاخۇنۇمغا بۇرۇلدى.
— قېنى ئۆزلىرى ئالدىدا مەرھەمەت قىلغايلا ...
— چۇش دەۋاتىمەن سېنى ...
— ئۆزلىرى ئالدىدا ماڭسىلا مەزىن ئاخۇنۇم، مەن ئالدىلىرىغا ئۆتۈۋالسام بىگىدەبلىك بولىدۇ، قېنى مەرھەمەت ...
قەلەندەر كۈلۈمسىرەيتتى، مەزىن ئاخۇنۇمنىڭ چارساقلىغەزەپتىن تىترەيتتى، كىچىككىنە پوقمۇقچىلگە قاپاقتەك گىلدىڭلايتتى. خېلى ئۇزاق سالا - سۇلھىدىن كېيىن ئاخىر يەنە مەزىن ئاخۇنۇم ئالدىدا مېڭىشقا مەجبۇر بولدى. قەلەندەر ئىستىھزا بىلەن كۈلۈمسىرەپ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك بەخىرامان چۇشۇپ كەلگەندە، ئەدى پەستىكى ئالامانىڭ گەپ - سۆزلىرىدە ئۆزگىرىش بولغانىدى.
— سارائ ئوخشايدۇ.
— سارائ بولمىسا سۇغا سىيەمدۇ؟
— قەلەندەر كىيىمى كىيىۋالغان سارائ ئىكەن ...
— سارائ بولسىمۇ مەن ئۇنى... قېنى بۇياققا تۇرۇڭلار ...
قەلەندەر «ئەنجان شوتىسى» نىڭ ئاستىنقى ئۇچىنچى پەشتىقىغا چۇشۇپ، خۇددى ئورۇندۇق، كۇرسىدا ئولتۇرغاندەك پۇتلىرىنى پەسكە ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى. قولىنى ئۆزىتىپ تامغا يۆلەپ قويغان تەمبۇرىنى ئالدى ۋە تىرنىڭلىتىپ چېلىشقا باشلىدى. ئۇ خۇددى بۇ يەردە ھېچ ئىش بولمىغاندەك، ئەتراپىنى قورشاپ تۇرغان ئالامانىڭ غەزەپ - نەپرەتلىرى بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوقتەك مەنسىز

قارايتتى. لېكىن، قەلبىدە ھەيرانلىق ئارىلاش بىر پىكىر — بۇتالىپلار خوتەنلىك ئەمەسمىكەنە؟ «ر» تاۋۇشىنى توغرا تەلەپپۇز قىلمىدىكەنغۇ، ھە، راست مەكتەپ كۆرگەنلىرى «ر» نى ئۆگىنىۋاپتۇ-دە، دېگەن پىكىر كېزىپ يۈرەتتى. شۇ ئەسنادا يېشى چوڭراق بىر تالىپ ئۇنىڭ ئالدىغا دېۋىلەپ كېلىپ سوراق قىلىشقا باشلىدى:

— سەن قەلەندەرمۇ ياكى سارائىمۇ؟

— ھەم قەلەندەر مەن، ھەم سارائىمەن.

— سۇغا سىيگىنىڭنى بىلەمسەن؟

— نېمىشقا بىلمىگۈدەكمەن؟! ئەتىگەن ئاشۇ ئۆستەڭدىن ئىچكەن، ئەمدى يەنە ئاشۇ ئۆستەڭگە قوشۇۋەتتىم.

— شۇ قىلغىنىڭ دۇرۇسمۇ؟

— بالىسى ئانىسىغا قوشۇلدى، جۇدالىق تامام بولدى... قەلەندەر بەخىرامان ئىدى، تەمبۇرىنى تىرىكلىتىشنىمۇ توختاتمىدى. سوئاللارغا دۇدۇقلىماي، ھازىر جاۋابلىق بىلەن ئۇن قېتىم تۇردى. ئاچچىقلاپ چىچائىشىپ كەتكەن تالىپلار ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىدى.

— راستتىنلا سارائ ئوخشايدۇ.

— سارائ ئەمەس، كاپىرچاغۇا...

— ياق، سارائ ئەمەسكەن، سارائ بولسا ئاشۇنداق سۆزلىيەلەمدۇ؟

— سۆزلەپ قالغان سارائىمكەن - يا ...

— سوراپ باققىنا، كاپىرمىكەن، مۇسۇلمانمىكەن ...

ھېلىقى سوئال سوراۋاتقان چوڭ ياشلىق تالىپ ھەمراھلىرىنىڭ ھە - ھۇلىرى بىلەن يەنە سوئال سوراشقا باشلىدى:

— سەن مۇسۇلمانمۇ — كاپىرمۇ؟

— مۇسۇلمان دېسەڭ مۇسۇلماندۇرمەن، كاپىر دېسەڭ كاپىردۇرمەن.

— سەن كىمنىڭ قۇلىدۇرسەن؟

باقى بويياقچىنىڭ قۇلىدۇرمەن.

تالىپلار ئىچىدە گۇرۇرىدە ئاۋاز كۆتۈرۈلدى. ئۇلار «كاپىر، كاپىركەن» دەپ ۋارقىرىشاتتى. سوئال سورىغۇچى غەزەپلەنگەن ھالدا يەنە بىر سوئال سورىدى:

— سەن كىمنىڭ ئەۋلادىدۇرسەن؟

— ئاتام موللا ۋەلى بىلەن ئانام سىلىمخانىنىڭ ئەۋلادىدۇر-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مەن ...

«كاپىركەن، راستتىنلا كاپىركەن» دېگەن ۋارقىراشلار سوئال جاۋابنى ئۈزۈپ قويدى. سوئال سورىغۇچىنىڭ ئۆزىمۇ ئەمدى ئالدىدا جەندە - كۇلاھ كىيگەن قەلەندەر ئەمەس، نامەلۇم بىر كەلگۈندى دەھرنىڭ تۇرغانلىقىغا ئىشەندى، تالىپلار ۋارقىرىشاتتى.

— ماڭ مەھكىمە شەرئىيگە بارىمىز.

— ماڭسام ماڭدىم.

— سېنى ئۇ يەردە يۈز پالاق ئۇرۇپ مۇسۇلمان قىلىشىدۇ.

— ئوڭلىنىپ قالىسەن ...

— ساراڭلىقىڭمۇ ئوڭشىلىدۇ ...

قەلەندەر شوتىدىن چۈشۈپ، سېدىگە باغلاپ قويۇلغان كۆك ئېشەكنى يەشتى. ئۇ يەنىلا بەخىرامان ئىدى. قورققانلىقى ياكى ھودۇققانلىقى بىلىنمەيتتى. گويا مەھكىمە شەرئىيگە يېقىن بىر قېرىندىشىنى ياكى قەدىناس دوستىنى ئىزدەپ كېتىۋاتقاندەك ئوڭايلا تالىپلارنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ ماڭدى. مەسچىت دەرۋازىسىدىن چىققاندىن كېيىن، تاختا كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ھېلىلا ئۆزى شارقىرىتىپ سىيگەن «گۇللۇغ ئۆستەڭ» گە كۈلۈمسىرەپ قاراپ قويدى ...

ئۇزاق يىللار - ئەسىرلەر ئۆتكەندىن كېيىنمۇ كىشىلەر ئەۋلىيانىڭ مۇشۇ «گۇللۇغ ئۆستەڭ» گە سىيگەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالمىدى. ئۇلار «گۇللۇغ ئۆستەڭ» نىڭ سۈيىنىڭ تاتلىقلىقى، ئېغىرلىقى، بىر تېتىغان ئادەمنىڭ مېھرىنى ئۈزەلمەي خوتەندە تۇرۇپ قالىدىغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەشكەندە ئاللىقانداق بەخت - ئىپتىخار بىلەن «شەھەرنىڭ مەركىزىنى كېسىپ ئۆتىدىغان گۇللۇغ ئۆستەڭگە ئەۋلىيا سىيگەن ...» دەپ ئەسلىشەتتى. رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئەۋلىيانىڭ سۈيدۈكى ئارىلاشقان سۇ تاتلىق بولارمىش ...

قەلەندەر ھېرىپ قالىدىغانلىقىنى باھانە قىلىپ ئېشىكىگە مىنىۋېلىشنى ئىلتىماس قىلدى. نېمىشقىدۇر تالىپلار ئۇنىڭ بۇ ئىلتىماسىغا تاقىرىشمايلا قوشۇلدى. قەلەندەر ئېشەكنىڭ سۆڭگىچىگە قونۇپ ئولتۇرغان غازنى قولىغا ئېلىپ باغرىغا باستى، يەنە بىر قولىدا تەمبۇرىنى تۇتقان پېتى ئېشەككە سەكرەپ مىنىۋالدى.

* * *

خوتەننىڭ توپىلىق كوچىسىدا، بىر توپ تالىپلارنىڭ ئالدىدا، ئۈستىگە جەندە، بېشىغا ئۇچلۇق كۇلاھ كىيگەن قەلەندەر كۆك

ئېشەككە تەتۇر مىنىپ كېتىپ باراتتى. ئۇ ھېلى غازنى قۇچاقلاپ، تەمبۇرنى تۇتقان ھالدا ئېشەككە ئولاق مىنگەنىدى، بىراق ئۇزاق ئۆتمەيلا سول پۇتىنى ئېشەكنىڭ قىسقا يايلىقىدىن بوينىدىن ئارتىلدۇرۇپ، ئېشەك ئۇستىدە يېنىچە بولۇۋالدى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتى يايداق ئېشىكىگە يېنىچە مىنىپ ئېتىزدىن قايتقان، ھوسۇلنىڭ موللىقىدىن كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالغان دېھقانغا ئوخشايتتى، يەنە ئازراق ماڭغاندىن كېيىن ئولاق پۇتىنى ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىدىن ئارتىلدۇرۇپ بىر بۇرالدى - دە، ئېشەك ئۇستىدە تەتۇر بولۇۋالدى، غازنى ئېشەكنىڭ سۆڭگىچىگە قوندۇرۇپ قويۇپ، تەمبۇرنىڭ تىرنىكلىتىشقا باشلىدى. ئېشەككە تەتۇر مىنگەن قەلەندەرنىڭ تەمبۇر چېلىپ مېڭىشى تولىمۇ كۈلكىلىك ئىدى. تالىپلار چۇرقىرىشىپ كەتتى:

— ھوي ئەمدى بۇ نېمە قىلىق؟

— ئېشەككە ئولاق مىنىپ كاپسىز...

قەلەندەر بەخىرامان ئىدى. ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغاندەك ئېشەك ئارقىسىدىن ئەگەشكەن تالىپلارغا خوش نەزەر سېلىپ باراتتى. قايسىدۇر بىر تالىپ ئېشەكنىڭ نۇقتىسىدىن تۇتۇپ توختاتتى:

— ئېشەككە ئولاق مىنىڭ داۋاتمىز سارالاق، قېنى ئولاق بول...

قەلەندەر تالىپلارغا دىققەت بىلەن تىكىلىپ قارىدى. ئۇنىڭ قاراشلىرى خېلى ئۇزۇنغا سوزۇلدى. بېلى تالغان كۆك ئېشەك قىمىرلاپ ئېغىرلىقىنى ئولاق پۇتلىرىدىن سول پۇتلىرىغا يۆتكىدى. تالىپلارنىڭ «ئېشەككە ئولاق مىنىڭ، ھوي كاپسىز ئولاق مىنىڭ» دېگەن سادالىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قەلەندەر خېلى ئۇزاقتىن كېيىن ئېغىز ئاچتى.

— ھۆرمەتلىك ئەھلى ئىلىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەدىسلىرىدە ئەھلى ئۆلىمالارغا ھۆرمەت قىلىش ۋاجىپ، دېگەن. ئۇزىمۇ ئەھلى ئۆلىمالارغا ئىززەت كۆرسىتەتتى. مەن ئېشەككە ئولاق مىنىپ ماڭسام ھەر قايسىلىرىغا ئارقام بولۇپ قالمىدىكەن. ئەھلى ئىلىمگە ئارقىسىنى قىلىش ھۆرمەتسىزلىكتۇر، شۇڭا مەن ...

تالىپلارنىڭ زۇۋانى تۇتۇلدى. ئۇلار ئەمدى نېمە دېيىشلىرىنى بىلەلمەي قالغاندى، شۇنداقتىمۇ يەنىلا يولسىزلىق بىلەن ئۇنى ئېشەككە ئولاق مىنىشكە قىستايتتى. تالاش - تارتىش ئۇزاققا سوزۇلدى. ھېچكىمنىڭ ھېچكىمگە يان بەرگۈسى كەلمەيتتى. ئاخىر يەنىلا تالىپلار تەسلىم بولدى.

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قەلەندەر كۆك ئېشەكنى دېۋېتىپ، ساغرىسىغا شاپىلاقلاپ ئۇرۇ
قويدى. كۆك ئېشەك ئورنىدىن قوزغىلىپ مەھكىمە شەرئىيگە يۈرۈ
كەتتى، تالىپلار ئەگەشتى. ئاشۇ ھالەت خوددى نىكاھسى
مۇھەببەتلەشكەن زىناخورنى يۈزىگە قارا سۈۋاپ، بېشىغا كۆلا
كىيگۈزۈپ، ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ سازايى قىلىۋاتقان
ئوخشايتتى. قەلەندەرنىڭ ئۇزاقتىن بېرى سۈ تەگمىگەن يۈزىمۇ قازان
كۆيىسى سۈۋاپ قويغاندەك قارا ھەم مەينەت ئىدى، كىشىلەر نەپرە
بىلەن قارىشاتتى، بىكار تەلەپلەر ئەگىشەتتى، بالىلار چۇقا
سېلىشاتتى، تاش - داڭگالىلارنى ئېتىشاتتى. قەلەندەر بولسا بەخىرامان
ئىدى. سازايى قىلىش تاكى مەھكىمە شەرئىيگە يېتىپ بارغۇچە
داۋاملاشتى.

ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ سازايى قىلىش خوتەن شەھىرىنىڭ
كوچىلىرى ئۇچۇن تۇنجى قېتىممۇ، شۇنداقلا ئاخىرقى قېتىممۇ ئەمەس
ئىدى. لېكىن، ئۇزىنى ئۆزى ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ سازايى
قىلىش بولسا تۇنجى قېتىم ئىدى. ئۇزاق يىللار — ئەسىرلەر
ئۆتكەندىن كېيىنمۇ كىشىلەر ئەۋلىيانىڭ ئاشۇ كوچىلاردىن ئېشەككە
تەتۈر مىنىپ ئۆتكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قېلىشمىدى. ھەر قېتىم يۈزىگە
قارا سۈۋغان زىناخورلار ۋە باشقا گۇناھكارلار ئېشەككە تەتۈر
مىندۈرۈلۈپ سازايى قىلىنغاندا، ئۇلار ئاشۇ ئەۋلىيانى يادىغا
ئېلىشاتتى. ئۇلار ئاخىرقى قېتىم ھېلىقى ئاپەتلىك «مەدەنىيەت
ئىنقىلابى» دا سازايى قىلىنغان بىچارىلەرنى كۆرگەندە ئۇنى يادىغا
ئېلىشتى. لېكىن ئەمدىكى بۇ بىچارىلەرنىڭ بېشىدا كۆلاھ، يۈزىگە
قارا سۈۋالغان بولسىمۇ ئاستىدا ئېشەك يوق ئىدى ...

مەھكىمە شەرئىيىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تالىپلار بىلەن قەلەندەر
ئوتتۇرىسىدا يەنە ئازراق تالاش - تارتىش بولۇپ ئۆتتى. قەلەندەر
ئېشەكتىن چۈشمەيلا مەھكىمە شەرئىيگە كىرمەكچى بولغاندا تالىپلار
ئۇنىمىدى. بۇ قېتىم نېمىشقىدۇر قەلەندەر جاھىل خوتەنلىكلەرگە يول
قويدى.

* * *

ئۇلار مەھكىمە شەرئىيگە كىرىپ كەلگەندە، ئۇ يەردە ھېلى
بولۇپ ئۆتكەن سوتىنىڭ ئاخىرقى پەتۋاسى ئېلان قىلىنىپ بولغاندىن
ھارغىنلىقتىنمۇ ياكى نېمىندۇر كۈتۈپ زېرىككەنلىكتىنمۇ قازى
قۇززات، ئەلەم، مۈپتى، رەئىسلەر پاششا كاۋىسىدەك يوغا

سەللىلەرنىڭ ئاستىدا ئېزىلىپ ئولتۇرۇشاتتى. كۆزلىرى خۇددى ئۇخلاۋاتقان مۇشۇكنىڭ كۆزلىرىدەك يېرىم يۇمۇلغانىدى. ئۇلار كىرپىكلىرى ئارىسىدىكى ئاشۇ تارقىسچىلىقتىن تالىپلار ھەيدەپ كىرگەن جەندە - كۆلاھلىق قەلەندەرنى كۆرۈپ كۆزلىرىنى ئېچىشتى، لېكىن ئۇنىڭدىن بىرەر قولغا چىققۇدەك پارا ياكى مۆھۈر ھەققى ئۇندۇرۇۋېلىشقا جەزىم قىلالماي يەنە كۆزلىرىنى يۇمۇشتى. پەقەت قازى - قۇززاتلار «نېمە ئىش؟» دەپ سوراپ قويدى پەس ئاۋازدا. لېكىن، ئۇنىڭ سوزۇلغان ئاۋازىدىن ئۇلۇغۋارلىقى جارىلاپ تۇراتتى. تالىپلار قەلەندەرنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرى ۋە بەرگەن جاۋابلىرىدىن نەقىل كەلتۈرۈپ ئۇنىڭ كاپىر - دەھرى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاشتى. جازالاپ بېرىشنى، خەلقى ئالەمگە ئىبرەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى. قازى جىددىي دىنىي مەسىلە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ كۆزىنى ئاچتى ۋە دەرھال سوراقنى باشلىدى. لېكىن، ئۇمۇ تونۇشتۇرۇلغان ئاشۇ گەپلەردىن ئالدىنىكى قەلەندەر سىياق ئادەمنىڭ ئوڭ ياكى سارىڭ ئىكەنلىكىگە دەرگۇمان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ سوراقنى دەل ئاشۇ جايدىن باشلىدى.

— ئەقلى - ھوشۇڭ جايىدىمۇ؟

— سارىڭ ئەمەس ئوخمەن، قازى جانابلىرى.

— ئۆزۈڭنىڭ نەدە تۇرۇۋاتقانلىقىڭنى بىلەمسەن؟

— مەھكىمە شەرئىيدە تۇرۇۋاتىمەن جانابلىرى، ئۆزلىرىنىڭ ئالدىدا.

— تالىپلارنىڭ سېنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىڭ توغرىسىدا دېگەنلىرى راستمۇ؟

— راست جانابلىرى، ئۇلار يالغان ئېيتمىدى.

— سەن مۇسۇلمانمۇ؟

— ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلماندۇرمەن جانابلىرى.

قەلەندەر تېز، توغرا، ئېنىق جاۋاب بېرەتتى. لېكىن، ھالىتى بىنەزەر ئىدى. ئاشۇ سوئاللارغا ئويلىمايلا جاۋاب بېرىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. تالىپلار ئۇنىڭ جاۋابلىرىدىن ھەيران بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ گەپلىرى ھېلى مەسچىت مۇنارىنىڭ پەشتىقىدا ئولتۇرۇپ بەرگەن جاۋابلىرىغا ئوخشىمايتتى. گويا ئۇ تالىپلارنى تۆھمەتچىگە چىقىرىشقا ئۇرۇنۇۋاتقاندەك قىلاتتى. تالىپلارنىڭ كۆزلىرى ئەنسىزلىكتىن چاراقلاپ پۇلتىيىپ كەتتى. ھەممىدىن بەكرەك ئەنسىزلىككە چۈشكەن بىر تالىپ «ئابايا ئۇ ئۇنداق دېمىگەن» دەپ

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

لوقما سالدى. قازى سوراقنى داۋاملاشتۇردى:
— سەن ھېلىقى تالىپلارنىڭ سوئالىغا نېمە دەپ جاۋاب بەرگەنسەنگ؟
— توغرا جاۋاب بەرگەنسەم جانابلىرى.
تالىپلار «يالغان، يالغان» دەپ چۇرقىرىشىپ كەتتى.
— ئۇلار نېمە دەپ سوربغانىدى؟
— سەن مۇسۇلمانمۇ ياكى كاپىرمۇ؟ — دەپ سوربغانىدى جانابلىرى.
— سەن نېمە دەپ جاۋاب بەردىڭ؟
— مۇسۇلمان دېسەڭ مۇسۇلماندۇرمەن، كاپىر دېسەڭ كاپىردۇرمەن، — دەپ جاۋاب بەرگەنسەم جانابلىرى.
— بۇ سېنىڭ نېمە دېگىنىڭ؟
— ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلغىنىم جانابلىرى، ئۆزلىرى ئېيتىپ باقسىلا، مۇسۇلمان ئادەمدىن كاپىرمۇ سەن دەپ سوراش دۇرۇس بولارمۇ جانابلىرى؟
قازى توختاپ قالدى. مەھكىمە شەرئىيىنىڭ ئىچىنى ھەيرانلىق قاپلىدى. ئەلەم، مۇپتى، رەئىسلەرنىڭ يېرىم يۈمۈلغان كۆزلىرى ئېچىلىپ كەتتى. تالىپلارنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشتى. ئۇلار ئۆزلىرى تۇتۇلۇپ قالغانىدى. قەلەندەرنىڭ ھەر بىر سۆزىگە «جانابلىرى» دېگەننى قوشۇپ ئېيتىشىدا روشەن مازاق مەنىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قازى قەلەندەرنىڭ مەينەتلىشىپ كەتكەن چىرايىغا تىكىلىپ قاردى. ئۇنىڭ ئاشۇ قاراشلىرىدىن ئالدىدىكى قەلەندەرنى بوش چاغلىغىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. شۇنداق بولسىمۇ تالىپلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئىلمەك - توقۇناق سوئاللىرىنى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى:
— سەن راستىنلا مۇسۇلمانمۇ؟
— كەلىمە تەيبە گۇۋاھ جانابلىرى.
— قاچاندىن بېرى مۇسۇلماندۇرسەن؟
— يىگىرمە بەش يىلدىن بېرى مۇسۇلماندۇرمەن جانابلىرى.
تالىپلار «ئوھ» دەپ چوڭقۇر نەپەس ئېلىشتى. ئۇلار «ئەلمىساقتىن بېرى مۇسۇلماندۇرمەن» دەپ جاۋاب بەرمىگەن قەلەندەرنى تۇتۇلۇپ قالدى دەپ ئويلاشقانىدى. قازى سوربغىنى داۋاملاشتۇردى:
— بۇ سېنىڭ نېمە دېگىنىڭ؟

— ئاشۇنداق دېگىنىم جانابلىرى:
— نېمىشقا ئەلمىساقتىن بېرى مۇسۇلمان ئەمەسسەن؟
— ئوتتۇز ئىككى ياشقا كىردىم جانابلىرى، يەتتە يېشىمدا ئاتام سۈننەتتىمنى قىلدۇرغان. شۇ يىلى موللامنىڭ مەكتىپىدە كەلىمە تەيبە تىلىمغا جارى بولدى. ئۆزلىرى ئېيتىپ باقسىلا جانابلىرى، سۈننەت قىلدۇرمىغان، كەلىمە تەيبىنى دېيەلمىگەن ئادەم مۇسۇلمان بولارمۇ؟
قازى مەڭدەپ قالدى، چېكىسىدىن پۈژۈرىدە ئىسىق تەر چىقتى، لېكىن ئۇ كۆپ سوراقلارنى قىلىپ پىشىپ كەتكەن قاقباش ئىدى. دەرھال يېڭى ھۇجۇمنى باشلىدى:
سەن ئاتايا «سەن كىمنىڭ قۇلىدۇرسەن؟» دېگەن سوئالغا «باقى بويۇقچىنىڭ قۇلىدۇرمەن» دەپ جاۋاب بېرىپسەن، راستمۇ؟
— راست جانابلىرى، مەن باقى بويۇقچىنىڭ بەندىسى.
— سەن مۇسۇلمانمۇ؟
— ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلماندۇرمەن جانابلىرى.
— ئەمىسە بۇ نېمە دېگىنىڭ؟
— باقى بويۇقچىنىڭ بەندىسى بولغاندىكىن باقى بويۇقچىنىڭ بەندىسى دېگىنىم جانابلىرى. ئۆزلىرى ئويلاپ كۆرسىلە، ئاللانىڭ نامى - شەرىپى مىڭبىر دۇر. ئاشۇ مىڭبىر مۇبارەك ئىسىم قاتاردا باقى دېگەن ئىسىمنۇ ئاللانىڭ مۇبارەك نامىلىرىغا مەنسۇپتۇر...
— ئۇنداق بولسا بويۇقچى دېگىنىڭ نېمىسى؟
— ھويلىدىكى گۈلزارغا قاراپ باقسىلا جانابلىرى، گۈللەر قىزىل، سېرىق، ھال رەڭلەردە ئېچىلىپ كېتىپتۇ، يا پراقلار يېشىل رەڭدە چاقناپ تۇرۇپتۇ، قارا ساقاللىرى قاردەك ئاقىرىپۇ، بۇلارنى ئاللا بويىماي كىم بويىغان؟ ئاللانىڭ ئۆزى ئۈستا بويۇقچىدۇر جانابلىرى، ئاشۇ باقى بويۇقچىنىڭ ئۆزى يالغانچىنىڭ چىرايىنى قارا بوياپ قويۇشقىنىمۇ قادىردۇر جانابلىرى ...
قازى يەنە مەڭدەپ قالدى. چېكىسىدىن ئىككىنچى قېتىم پۈژۈرىدە ئىسىق تەر ئۆرلىدى. ئۇ قەلەندەرنىڭ جاۋابلىرىنى «ھاتا» دەپ ھۆكۈم قىلىشقا ئاجىز ئىدى، «توغرا» دېيىشكىمۇ رايى بارمايتتى. ئۇ تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن قوينىدىن يىپەك ياغلىقىنى ئېلىپ چېكىسىدىكى تەرلەرنى سۈرتتى. تالىپلارغا ھۆمىيىپ قاراپ قويدى. ئۇنىڭ ئاشۇ قارىشىدا «نەدىن تېپىپ كېلىشتىڭ بۇ تىلىسىنى ئۇزۇننى؟» دېگەن تەئەددى بىلىنىپ تۇراتتى. ئاشۇ سەت قەلەندەر ئالدىدا يېڭىلىپ، تۇتۇلۇپ قالغانلىقىدىن جىلە بولۇپ، يىلى ئېشىپ

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كەتكەن پومزەكتەك يېرىلىپ كېتەيلا دەپ قالغانىدى. ئۇ يەنە نېمىلەرنىدۇر سورىماقچى ئىدى، لېكىن ئۆزىنىڭ يەنە لەت بولۇشىدىن قورقۇپ زۇۋان سۈرەلمىدى. شۇنداقتىمۇ تۇيۇقسىز «سېنىڭ گۈللۈغ ئۆستەڭگە سېيگىنىڭ كۆپىرانلىق، قىرىق دەررە ئۇرۇلۇشقا لايىقسەن!» دەپ ۋارقىرىدى. ئۇ غەزەپتىن خودىدى بەيگىدە چاپقان ئاتتەك ھاسىرايتتى، قەلەندەر بولسا تىنچ ئىدى. نېمىنىدۇر زاڭلىق قىلمۇاتقاندەك مىيىقىدا كۈلۈمسىرەپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئاشۇ بەخىرامان ھالىتىنى ئۆزگەرتمەي، ئورۇق، ئۆزۈن قوللىرىنى قازىغا قارىتىپ كۆتۈردى:

— نېمە ۋەجىدىن قازى جانابلىرى؟

— سۈنى بۇلغىغانلىقىڭ ئۈچۈن ...

— سۈنىڭ يەتتە يۈمىلانسا ھالال بولىدىغانلىقىنى بىلمەملا جانابلىرى؟ ئۆزلىرى ئاشۇنداق دېمىگەنمىدىلە جانابلىرى؟ مېنىڭ سۈيدۈكۈمۇ سۇ، ئۇ ئەزان پەشتىقىدىن چۈشكۈچە يەتتە قېتىم ئەمەس، يەتمىش قېتىم يۈمىلاندى. ئۇ ھالال جانابلىرى ...

— ياق، مەن ئۇنداق دېمىگەنمەن، سۈنى بۇلغىغانلىقىڭ ئۈچۈن قىرىق دەررە ئۇرۇلۇشقا لايىقسەن، قېنى پاششاپ، ھۆكۈمنى ئىجرا قىل ...

قەلەندەر ئەمدى قولىنى چىلان ياغچىدىن ياسالغان پالاق كۆتۈرۈۋالغان پاششاپقا قارىتىپ كۆتۈردى. بۇ ئۇنىڭ «ئالدىرىما» دېگىنى ئىدى. ئۇ يەنىلا ئاۋۋالقىدەك بەخىرامانلىق ئىچىدە قازىغا مۇراجىئەت قىلدى:

— ئەگەر سۈنى بۇلغىغانلىقى ئۈچۈن قىرىق دەررە ئۇرۇلۇش كېرەك بولسا، ئاۋۋال مۇنۇ تالىپلارنىڭ ھەر بىرىنى قىرىق دەررىدىن ئۇرسىلا جانابلىرى، ئاندىن كېيىن مېنى.

— نېمە ۋەجىدىن؟

— پاك سۈنى بۇلغىغانلىقى ۋەجىدىن، ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى گۈللۈغ ئۆستەڭگە چىلاپ تاھارەت ئېلىشتى، ئىچىدىغان سۈنى بۇلغىدى ...

— راستمۇ؟

بۇ سوئال ئەمدى تالىپلارغا قارىتىلغانىدى. تالىپلارنىڭ سەللىلىك باشلىرى تۆۋەنگە ساڭگىلىدى. ۋۇجۇدلىرىغا تىترەك ئولاشتى. دەررىنىڭ «پاق - پۇق» ئۇرۇلغان دەھشەتلىك ئاۋازلىرى قۇلاقلىرىغا ئاڭلانغاندەك بولۇپ، شۇركۈنۈپ - تولغىنىپ كېتىشتى.

قازى تۇرۇپ قالدى، ئۇ ئەمدى نېمە دېيىشىنى، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ئەۋرەتلىرىنى ئۆستەڭگە چىلاپ تاھارەت ئالىدىغان ئاشۇنداق بىنومۇس - بىشەرئىي قىلمىقتىن ئۆلگۈدەك بىزار ئىدى. مەسچىت - مەدرىسىلەردىمۇ تالاي قېتىم ئاشۇ قىلمىقنى سۆكۈپ ۋەز ئېيتقان، مەسچىت - مەدرىسىلەرگە تاھارەت ئېلىشتا ئىشلىتىدىغان قۇم چۆگۈن، ساپال چەينەكلەرنى، نوگاي - قاپاقلارنى قويدۇرغانىدى. لېكىن، بۇ خەق يەنە ئاشۇ پاسكىنا قىلمىقنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى، سۈت بىلەن كىرگەن خۇي ئۆلگەندە چىقىدىغاندەك كۆرۈنەتتى. قازىنىڭ شۇ تاپتا ئاشۇ تالىپلارنى، بىشەرئىي قىلمىقى ئۈچۈن قىرىق دەررىدىن ئۇرغۇسى كەلدى، لېكىن ئىككىلىنىپ قالدى. ئۆزىنىڭ نەچچە يىللاردىن بېرى تېخىچە قۇرئاندىن نېرى ئۆتەلمىگەن زەڭگىرەك ئوغلىمۇ تالىپلار ئىچىدە تۇراتتى. مۇپتى ئاخۇنۇمنىڭ، ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ ئوغۇللىرىمۇ شۇ يەردە ئىدى. ئاشۇ سۆڭىكى قاتمىغان بالىلار قىرىق دەررىنىڭ ئاستىدىن ساق تۇرالامدۇ؟ ھەي... قازى ئىككىلىنەتتى، نېمە دېيىشنى، نېمە قىلىشنى، بۇ سوراقنى قانداق ئاخىرلاشتۇرۇشنى بىلمەيتتى. شۇ ئارىدا ئەلەم ئاخۇنۇم ئارىغا چۈشتى. ئەلەم ئاخۇنۇم پۈتكۈل سوراق جەريانىدا، قەلەندەرنىڭ بەخىرامان ھالىتىگە، جۈل-دۇر- كېپەن تۇرقىغا، ئاجايىپ پاساھەتلىك جاۋابلىرىغا ھەيرانلىق - مەمنۇنلۇق نەزەرى بىلەن قاراپ ئولتۇرغانىدى. كۆڭلى سىرلىق بىشارەتنى ھېس قىلىپ تۇراتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قەلەندەرنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ھەزرىتىم، ئۆزلىرىنى تونۇماي قاپتىمىز، نامى - شەرىپلىرى نېمىكەن؟

— قەلەندەرمەن، نام - شەرىپىمۇ قەلەندەر...

— ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك سۆھبەتلىرىگە مەيلىمىز بار ئىدى. قەلب دۇردانلىرى ئارىسىدىن ئازراق گۆھەر تىرىۋېلىشىمىزغا ئىمكانىيەت بېرەرلىمىكەن؟

قەلەندەر ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ مەقسىتىنى — ئۇنىڭ قازى ئاخۇنۇمنى تەڭلىكتىن، تالىپلارنى پالاقتىن قۇتۇلدۇرماقچى بولغانلىقىنى چۈشەنگەنىدى. ئۇنىڭ ئۆزىنىڭمۇ ئاشۇ ياش بالىلارنى تاياقتا قويغۇسى يوق ئىدى. پەقەت ساۋاق بېرىپ قويۇشنىلا ئىستەيتتى. ئۇ تاقىرىشمىدى:

— قېنى ئەمىسە باشلا.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئەلەم ئاخۇنۇم قەلەندەرنى باشلاپ مەھكىمە شەرئىيدىن چىقتى...
ئۇزاق يىللار - ئەسىرلەر ئۆتكەندىن كېيىنمۇ كىشىلەر مەھكىمە شەرئىيدە بولۇپ ئۆتكەن ئاشۇ بىر قېتىملىق سوراقنى ئونتۇپ قېلىشمىدى. ھەر قېتىم رەڭدار نەرسىلەرنى كۆرگەندە باقى بويىقچى توغرىسىدىكى پاراڭلارنى كۆڭۈللۈك ھالدا يادىغا ئېلىشاتتى. ئەۋرىتىنى ئۆستەڭگە چىلاپ تاھارەت ئېلىۋاتقان بىشەرئىيلەرنى ئۇچراتقاندا قەلەندەرنىڭ ئونتۇلماس تەنبىھىنى ئەسلىشەتتى. لېكىن، ئۇزۇن يەكتەك كىيىپ، بېشىغا سەللە يۆگىۋالغان بەزى نائەھلىلەرنىڭ چوڭ ئۆستەڭگە ئەۋرىتىنى چىلاپ، پاك سۇنى بۇلغايدىغان قىلمىقىنى يەنىلا پات - پات ئۇچرىتىپ تۇرۇشاتتى...
شۇ تاپتا ھۆرمەتلىك ئەلەم ئاخۇنۇم قەلەندەرنى خۇش پېئىللىق بىلەن يېتىلەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ خۇددى ئېسىل كىيىنىۋالغان، بېشىغا يوغان سەللە ئورىۋالغان چاكارغا ئوخشايتتى. قەلەندەر بولسا ئېشەك ئۈستىدە گىدىيىپ ئولتۇراتتى، كىشىلەر ھەيران بولۇپ قارىشاتتى. ھەي، ھۆرمەتلىك ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ بىر ئەرزىمەس قەلەندەرنىڭ ئېشىكىنى يېتىلەپ يۈرگىنىنى قارىمامدىغان، ھەي تەتۈر پەلەك...

* * *

ئەلەم ئاخۇنۇم كۆك ئېشەكنىڭ باشبېغىدىن يېتىلەپ باراتتى. كۆڭلىدە قىلچە كەم - پۇشايمان يوق ئىدى. ئۇنىڭ ھەممە ھەرىكەت، قىلمىقلىرىدىن ئۇلۇغۋار بىر زاتقا، نامى كەلگۈسىدە ئەسىرلەر بويى ئۆچمەيدىغان بىر مۆتىۋەرگە خىزمەت قىلىۋاتقانلىقىغا چەكسىز ئىشەنگەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۆزىمۇ كەمتەر ئادەم ئىدى. سىرلىق — نامەلۇم بىر كەلگۈندى قەلەندەرگە قىلىۋاتقان مۇشۇ خىزمەتلىرى بىلەن ئۆزىنىڭ كەمتەر نامىنىڭ يەنىمۇ ۋايىغا يېتىدىغانلىقىنمۇ بىلەتتى. ئەخلەت ئارىسىدىكى گۆھەرنى تونۇيالايدىغان كۆزلىرىنىڭ يەنمۇ داڭقى چىقىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئۇ قىلچە نومۇس قىلماستىن جۇلدۇر كېپەن قەلەندەرنىڭ ئېشىكىنى يېتىلەپ كېتىۋەردى. ئۇنىڭ ھەر بىر قەدىمى ئاغزىنى ھاڭدەك ئېچىپ قالغان كىشىلەرنىڭ كاللىسىدا سىرلىق خىيالالارنى قالدۇرۇپ باراتتى. ھالا - تاڭلىقىنى يەنمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرەتتى. ئۇلار ئاشۇ يۇرۇشىدە «خەلىپىلىك ھويلا» غا — خوجا ئەۋلادى بولمىش، ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ خانىدانىغا يېقىنلاپ باردى. «خەلىپىلىك ھويلا» نامى ئارقىسىدىكى «مۇيتى غوجام» مازىرىنىڭ خادا - شەددىلىرى، تۇغ ئەلەملىرى يېراقتىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. توپلىق يولنىڭ ئىككى

قاسىنقىدىكى قاتار - قاتار ئۇجمە دەرەخلىرى يولغا قويۇق سايە تاشلاپ، كىشىگە ھۇزۇر بېرەتتى. كۆك ئېشەك ھۆرمەت - ئىززەت ئىچىدە «خەلىپىلىك ھويلا» نىڭ ھەشىمەتلىك دەرۋازىسىنىڭ ئېگىز بوسۇغىسىدىن ئاتلىدى. ئىچكىرى - تاشقىرى ھويلىلار، نەقىشلىك دىراۋۇزۇن ھۆسن بېغىشلاپ تۇرغان پېشايۋانلار، ئاستىمۇ، تاملىرىمۇ زىلچا - گىلەملەر بىلەن بېزەلگەن ئايۋان - سارايلار قەلەندەرنىڭ دىققىتىنى قىلچىمۇ جەلپ قىلالمىغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ ئېغىل تەرەپكە ئېلىپ كېتىۋاتقان كۆك ئېشەككە ھەسرەت بىلەن قاراپ قويۇپ، مېھمانخانىغا قەدەم باستى. ئۇنىڭ مېڭىسىدە كۆك ئېشەككە قارىتىلغان «كىم سېنى سالپاك قۇلاق، تۆت ئاياغلىق بولسۇن دەپتۇ؟ جىسمىڭدا ۋۇجۇدى مۇتلەقنىڭ زەررىسى بار تۇرۇقلۇق مېھمانخانىغا قەدەم تەشرىپ قىلىشتىن چەتلىتىلدىڭ، ھەي، بىچارە...» دېگەن پىكىر كېزىپ ئۆتتى. لېكىن قارەڭ ئاق، قارا تۇمشۇقلۇق غاز بولسا، ئىككى تەرىپىگە ئېغىناقلاپ غاقىلدىغىنىچە مېھمانخانىغا — ئوتقاشتەك قىزىل گىلەملەر ئۈستىگە قەدەم تەشرىپ قىلدى. ئەلەم ئاخۇنۇم تۆت پۇتلۇق ئەمەس، ئىككى پۇتلۇق بولغىنى ئۈچۈنمىكىن ئۇنى توسمىدى. قەلەندەرنىڭ بولسا رايى شۇ ئىدى.

شۇ كۈنى ئاخشام ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ خوتۇن، بالا - چاقىلىرى، غالچا - مەدىكارلىرى، دېدەك - چۆرىلىرى پۈتى كۆيگەن توخۇدەك يايپېتەك بولۇپ، قەلەندەر ئۇچۇن پوتۇن بىر ئاخشام خىزمەت قىلدى. جاھاندىن تېپىش مۇمكىن بولمىغان نازۇ نېمەتلەرنىڭ ھەممىسى ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ خانىدانىدىن تېپىلاتتى. توخۇ سۈتىدىن باشقا ھەممە يېمەكلىكلەر داستىخانىغا تۆكمە قىلىندى، لېكىن قەلەندەر كەم ئىشتىھا ئىندى. ئۇ قوغۇن - تاۋۇزلارنى، بېھى، نەشپۈتلارنى كۆك ئېشەككە چىقارتىپ تۇردى. ھالۋا - مانتۇلارنى تەخسىسى بىلەنلا غازغا ئۆتۈندى. ئەڭ ئاخىردا يېگى ئۈزۈلگەن ئانارلارنى ئالمىنىغا ئۇۋاپ، غازنى قوۋىقىغا ئېلىپ، ياقۇتتەك ئانار دانىلىرىنى ئۇنىڭغا بىر - بىرلەپ يېگۈزدى. قەلەندەر پوتۇن بىر ئاخشام داۋامىدا زادىلا زۇۋان سۈرمىدى، مۇبارەك نەزەرلىرىنى، ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ تەشنا چېھرىلىرىگە بىرەر قېتىممۇ تاشلاپ قويمىدى. ئۇ گويا قەلب دۇردانىلىرىنى ئەلەم ئاخۇنۇمدىن قاچۇرۇۋاتقاندەك، ئېسىل نەزەرلىرىنى ئەلەم ئاخۇنۇمغا تەقدىم قىلغۇسى كەلمەيۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. ئاماز خوپتەنگە ئەزان چىققاندا ئەلەم ئاخۇنۇم لەۋ يېرىپ: «ھەززىتىم، تاھارەتلىرىنى يېگىلىۋالامدىلىكسىن؟» دەپ سورىدى، قەلەندەردىن

ئەۋلاد گۈرۈپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھېچقانداق ئىنكاس قايتمىدى. «ئاڭلىماي قالغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىغان ئەلەم ئاخۇنۇم تەكلىپىنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدى. گەپ شۇ چاغدا قەلەندەر كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ: «مەن ھەر قانداق ھەمدۇ سانانى قوبۇل قىلىشقا تەييارمەن» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇنىڭ پۈتۈن بىر ئاخشامدا چاچقان قەلب دۇرلىرى پەقەت شۇلا ئىدى. ئەلەم ئاخۇنۇم ھەيران بولدى ۋە ئارقىدىنلا چىرايىدا ئاللىقانداق بىر يوشۇرۇن سىرنى چۈشەنگەندەك ئىپادىنى جىلۋە قىلدۇردى. ئۇ قايتا قايتا ئۆزىرىخاھلىق ئېيتىپ نامازخۇپتەنگە چىقىپ كىرىشكە ئىجازەت سورىدى. ھەزرىتىمنى يالغۇز قالدۇرغانلىقىغا ئۇچۇن كەچۈرۈم تىلىدى. قەلەندەر گۇيا ئۇنىڭ ئىلتىجاسىنى ئاڭلىمىغاندەك بېئىنكاس ئىدى ...

ئەلەم ئاخۇنۇم خۇپتەن نامىزىدىن قايتىپ كىرگەندە، قەلەندەر چىلىمنى خورۇلدىتىپ، نەشە چېكىپ ئولتۇراتتى. زىلچا - گىلەمنىڭ مېھمانخانىنى نەشە ھىدى قاپلىغانىدى. قەلەندەر ئۆپكىسىدىن ياندۇرغان ئىسنى غازنىڭ تۈمشۇق - بۇرنىغا قارىتىپ پۈۋلەيتتى. غاز ئىللىپىسمان كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ، دەسلەپتە بوش - بوش غاقىلدىدى، كېيىن تېخىمۇ شوخلىنىپ قاناتلىرىنى كېرىپ، گىلەم ئۈستىدە غاقىلداپ چېپىشقا باشلىدى. ئۇ خۇددى ئۇسسۇل ئويناۋاتقان ئاق لەباسلىق رەقاسقا ئوخشايتتى. شوخلۇق بىلەن غاقىلداشلىرى بولسا كېچىچە ھەمدۇ سانا ئېيتىپ، ساما سېلىپ چىققان سوپىنى ئەسلىتەتتى. قەلەندەر نەشىنى چېكىپ بولغاندىن كېيىن، قولىنى دۇئاغا كۆتۈرۈپ قىسقىغىنا دۇئا قىلدى ۋە شۇ زامات مامۇق ياستۇققا يانپاشلاپ كۆزلىرىنى يۇمدى. ئەلەم ئاخۇنۇمۇ ئۇخلاش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى. ئۇ چىقىپ كېتىۋاتىپ، مېھمانخانا ئىشىكىنى ئاۋايلاپ يېپىپ قويۇشنى ئۇنتۇمىدى.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە، ئەلەم ئاخۇنۇم مېھمانخانا ئىشىكىنى قىيا ئېچىپ نەزەر سالغىنىدا، قەلەندەر ئاللىقاچان غايىب بولغانىدى. سىيىپ - چىچىپ، بېزەپ قىلىۋېتىلگەن مېھمانخانا ئىچىدىن گەندىنىڭ سېسىق ھىدى گۇپۇلدەپ ئۇرۇپ تۇراتتى. گىلەم ئۈستىدىكى ئالامەتلەردىن كۆك ئېشەكنىڭمۇ مېھمانخانا ئىچىدە تۇنگەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قوغۇن - تاۋۇز، بەھى - نەشپۈتنى كۆپ يەپ، شاتىراقلاپ قالغان كۆك ئېشەك ئونقاشتەك قىزىل گىلەملەرنىڭ ئۈستىنى بۇلغۇۋەتكەنىدى. ئادەم گەندىسى، ئېشەك تېزىكى، قۇش مايىقى ئارىلىشىپ، چېچىلىپ ياتاتتى... سېسىق پۇراق

بىر ئاز بېسىققاندىن كېيىن ئەلەم ئاخۇنۇم مېھمانخانا ئىچىگە كىرىپ، تامغا يېزىپ قويۇلغان «ماكا قىلغان ئىززىتىڭگە سىيمەك ۋە چىچماق كېرەك» دېگەن خەتلەرنى كۆردى ۋە بۇنىڭ يېڭى توقۇلغان بىر غەزەلنىڭ تۇنجى مىسراسى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئەلەم ئاخۇنۇم ھەيران ئىدى، ئۇنىڭ قەلبىنى سىرلىق بىر تۇيغۇ قاپلاپ كېلەتتى ...

ئۇزاق يىللار - ئەسىرلەر ئۆتكەندىن كېيىنمۇ ئىلچىلىكلەر ئەۋلىيانىڭ «خەلىپىلىك ھويلا» غا قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىنى، ئېيتقان بىر جۈملە سۆزىنى، نەشە چېكىپ قىلغان دۇئاسىنى، مېھمانخانىغا سىيىپ - چىچقانلىقىنى ئونتۇپ قالمىدى. ئۇلار: شۇ قېتىم ئەۋلىيا مۇقەددەس جەندە — كۇلاھسىنى ئەلەم ئاخۇنۇمغا قالدۇرۇپ كەتكەن، دېيىشەتتى. رىۋايەت قىلىنىشچە، قەلەندەر نەشە چېكىپ قىلغان دۇئاسىدا: «ئەۋلادىمۇ ئەۋلاد ئەلەملىك مۇقامىدا ئۆتكەيسەن!» دەپ سېھرىي ئالامەت قىلغانمىش، ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى سۇلايمان ئەلەم، شەمشىدىن خوجا ئەلەم قاتارلىقلارنىڭ تاكى ئەخمەتتوختى ئەلەمگىچە ئەۋلادىمۇ - ئەۋلاد ئەلەم بولۇپ ئۆتكەنلىكى ئاشۇ سېھرىي ئالامەتنىڭ ۋەجىدىنمىش. مېھمانخانىغا سىيىپ - چىچقانلىقى بولسا، ئۆزىنىڭ ئەۋلىيالىقىنى يوشۇرۇن - پىنھان تۇتۇش ئۈچۈن قىلغان ئىشمىش ... يەنە بىر رىۋايەتتە ئېيتىلىشچە، قەلەندەر شۇ قېتىمقى دۇئاسىدا، «قىزلىرىڭ ئۆمۈرۈڭايەت تۇل قالغاي!» دەپ قاغىغانمىش ۋە خوتەنگە ئەلەم بولغانلارنىڭ قىزلىرىغا ئەر چىقماسلىقىدىكى سەۋەب شۇنىڭدا ئىممىش ...

بۇ چاغدا قەلەندەر كۆك ئېشىكىنى دۇبتىپ، يىراق مەنزىللەرنى كۆزلەپ، خوتەن شەھىرىدىن چىقىپ كېتىپ باراتتى.

* * *

قەلەندەر تاغ سەھەردە، يۇرۇكقاش دەرياسىدىكى كەلكۇننىڭ پەسەيگەن ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، خېلىلا تۆۋەندىن — «تاش كېچىك» ئارقىلىق دەريادىن ئۆتتى. ئۇ كۆك ئېشەكنى يېتىلەپ كېتىۋېتىپ، قاراقاش دەرياسىدىكىگە ئوخشاشلا، قولىنى دەريا‌غا تىقىپلا، چىلگە قوغۇنچىلىك كېلىدىغان ئاق قاشتېشىدىن بىرنى سۆزۈپ، خۇرجۇنىغا سېلىپ قويدى. ئۇ ئاشۇ قاشتېشىنى نېمىگە سۆزگەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى، پەقەت سۆزۈپ قويۇش ئۈچۈنلا سۆزۈپ قويغانىدى. ئۇ دەريادىن ئۆتۈپ ئۇزاق ماڭمايلا «ھېلىم ئاتا» مازىرىنىڭ ئالدىدا زاھىر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بولدى. ئېگىز قۇم دۆۋىسى ئۈستىگە چىقىپ، يىراققا — شىمالغا نەزەر سالدى. ئۇنىڭ قەلب كۆزلىرى يۇرۇڭقاش دەرياسى بويىدا بىر سىزىق ئۈستىگە تىزىلىپ، يىراق - يىراق چېچىلىپ ياتقان «تۇغيانچى» مازىرىنى، «ئىمامى ھاشىم» مازىرىنى، «ئىمامى پەتتار» مازىرىنى، «مازار تاغ» نى بىمالال كۆرەتتى. ئۇ ئۇزاققا سوزۇلغان چوڭقۇر خىياللاردىن ئويغىنىپ، قۇم ئىچى بىلەن شەرققە يۈرۈپ كەتتى. چۈشكە قالمايلا «ئىمامى ئاسىم» ۋە «ئىمامى قاسىم» لارنىڭ قەبرىسىگە يەتتى. ئۇ بۇ يەردە ئىمامى ئاسىم ۋە ئىمامى قاسىملارنىڭ روھىغا دۇئا - تەگبىر ئېيتمىدى، سەنسىۋىل كاپىرنىڭ قەبرىسىگە سىيىپ - چېچىپمۇ يۈرمىدى. پەقەت چىلىمنى خورۇلدىتىپ بىر پەنەك نەشە چەكتى. قۇمغا كۆمۈلۈپ، كۆتىنى كېيىنكى كۈننىڭ ئاپتىپى قىزدۇرغۇچ ئۇخلىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن شىمالغا بۇرۇلۇپ، سۈبا، جيا دېگەن يەرلەردىن ئۆتۈپ، يۇرۇڭقاش دېگەن يېزىدا «ئۇشلۇقۇم مازار»، «قارا ساقال مازار غوجام»، «ئىمامى مۇھەممەد نەقىي مازار غوجام»، «ئىمامى مەھەممەت تەقىي مازار غوجام» لارنى يوقلاپ، لوپنىڭ يېزا، جاڭگاللىرىنى ئارىلاپ، «دول» دېگەن يەردە «باغداد پاششايىم» غا كېلىپ چۈشتى. قاراقاشنىڭ «چېدىرقۇم» دېگەن يېرىدىمۇ «باغداد پاششايىم» نى كۆرۈپ ئۆتكەنلىكىنى ئەسلەپ ھەيران بولدى. «دول» دىن جەنۇبقا بۇرۇلۇپ[1] «سامپۇل» دېگەن قەدىمكى يۇرتنىڭ تاشلىق قەبرىستانلىقى ئارقىلىق تاغ ئۈستىدىكى ساي بىلەن ئۇدۇل «ئاچچىق» دېگەن يەرگە راۋان بولدى. «ئۇجمە مازار غوجام» دا ئۇجمىنىڭ يېرىقىغا قىسىلىپ قالغان زىكرىيا ئەلەيھىسالامنىڭ چاپىنىنىڭ پېشىنى كۆرۈپ، ئون بەش كۈن نەشە چېكىپ ئۇخلىدى. تاغ ئىچى ئارقىلىق «چىرىيە» تاغلىرىغا ئۆتۈپ، «ئىمامى مۇھەممەد ئاخىر زامان» نىڭ تاش ئىچىگە كىرىۋالغان يېرىنى كۆرۈپ، تاش يېرىقىدىن ئېقىپ چىقىپ تۇرغان كۆز يېشىدا بىر يىل يۇمىغان يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ ئۆتتى. «چاقار»[2] دا «ئىمامى خۇدا سالىم» مازىرىغا، «ئىماملا»[3] دېگەن يەردە ھەزرىتى تۆت ئىماملارنىڭ شېھىتلىكىگە يولۇقتى. ئۇ يەردىن كېرىيىنىڭ «پولۇ» تېغى ئارقىلىق «نىيا» تاغلىرىغا ئۆتۈپ، «كۆك مەرەس» دېگەن يەرنىڭ ئۈستىدىكى «ھۇنجىلە خېنىم» مازىرىغا يەتتى. ئۇ يەردە

---

① سامپۇل — لوپ ناھىيىسىنىڭ بىر يېزىسىنىڭ نامى.
② چاقار — چىرا ناھىيىسىدىكى بىر يېزىنىڭ نامى
③ ئىماملا - چىرا ناھىيىسىدىكى بىر يۇرتنىڭ نامى بولۇپ ھازىر بوستان دەپ ئاتىلىدۇ.

ئۇيۇلتاشنىڭ تېگىدىن سۇ چىقىپ تۇراتتى. يۇز - كۆزلىرىنى، ئۆسۈپ دولىسىدىن ساڭگىلىغان قارا چاچلىرىنى يەنە بىر قېتىم يۇدى. تاغدىن پەسلەپ «كۆك مەرەس» تە «ھەسسۇلتىنىم» غا يولۇقۇپ، ساي بىلەن نىياغا كېلىپ چۈشتى. تەلپەكچىلىك كېلىدىغان بۇ كىچىككىنە يۇرتنىڭ ئوتتۇرىسىدا، «قالماق قۇدۇق» دېگەن يەردە «شېھىتلىك پاششايىم» نى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدى. نىيالىقلار «شېھىتلىك پاششايىم» نى ئاچقۇچى، «ئىمامى جەئفىرىم سادىق پاششايىم» نى قۇلۇپى دەپ چۈشەندۈرۈپ، «شېھىتلىك پاششايىم» غا دۇئا قىلمايلا «ئىمامى جەئفىرىم سادىق پاششايىم» غا بارسا دۇئاسى ئىجابەت بولمايدۇ دەپ «قالماق قۇدۇق» تا تاۋاپ قىلىپ ئۆتۈشنى تەۋسىيە قىلاتتى. قەلەندەر «شېھىتلىك پاششايىم» دىمۇ باشقا مازارلاردىكىگە ئوخشاشلا نەشە چېكىپ، تەمبۇر چېلىپ ئون بەش كۈن ياتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن چۆل ئىچىگە ئاتلىنىپ «ئىمامى جەئفىرىم سادىق پاششايىم» غا قاراپ يۈرۈپ كەتتى... ئۇ نېمىشقىدۇر يۈرتىمۇ يۇرت كېزىپ بارماي، مازارمۇ مازار چۆرگىلەپ يۈرەتتى. بىرەر كىم پالانى يەردە مازار بار دېسە، شۇ ياققا قاراپ كېتىۋېرەتتى. مازارلاردا دۇئا قىلمايتتى. ئىستىقامەت قىلىپ، تىلەك تىلەپ، شاخ يېرىپ، بىرەر كېمنىمۇ قارغىمايتتى. نامى ئانچە مەشھۇر ئەمەس كىچىك مازارلاردا توختىماي، چوڭراق مازارلاردا ھەپتە، ئون بەش كۈن، ھەتتا قىرىق كۈن توختاپ، مازاردا يانقان مۇقەددەس زاتلار بىلەن سىردىشاتتى. ئۇلارنىڭ تەزكىرە كەچمىشلىرىدىن ئۆز سوئاللىرىغا جاۋاب ئىزدەيتتى. ئاشۇ مۇقەددەس زاتلار ئۇنىڭ نەزەرىدە مەشھۇر - مەشھۇر ئەمەسلىكى بىلەن ئەمەس، بەلكى «ئىنسانىي كامالەتكە قانچىلىك يېقىنلىقى بىلەن پەرقلىنەتتى». ئۇ ئاشۇ مازارلاردىن «ئۆزى» نى ئىزدەيتتى؛ ئۆزىنى تاپسىلا ھەقنىمۇ تاپالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى، ئۇ ئۆزىنى ئاشۇ ماشايىقلار بىلەن سېلىشتۇرۇپ، كامالەت يولىغا ئىنتىلەتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ تىرىكلەر ئىچىدە يوقلۇقىنى بىلەتتى. شۇڭىمۇ مازارمۇ مازار كېزىپ يۈرەتتى ... قەلەندەر ئۆزىدىن باشقا ھېچكىمنىڭ ئالدىدا جاۋابكار ئەمەس ئىدى. مازارلارنىڭ گۈمبىزىگە باش قويۇپ، ھەپتە، ئون بەش كۈن، قىرىق كۈن چوڭقۇر خىيالىلارغا پاتقىنىدا، يەنىلا ئۆزىنىڭ كامالىتىنى ئىزدەيتتى. ئۆزىگە بولغان جاۋابكارلىق تۇيغۇسى ئۆز ۋۇجۇدىدىن ۋۇجۇدى مۇتلەقنىڭ زەررىسىنى تېپىشقا قىستايتتى. ئۆزىنى، ئۆز كامالىيىتىنى تاپالمىغانسېرى قەلبى ئۇلۇغ بىر ئىشق گۈلخانىدا كۆيەتتى. ئۇلۇغ

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ۋە مۇقەددەس ئىشىق ئوتى قەلبىنى تاۋلايتتى. تاۋلانغان قەلبتە يېڭى- يېڭى ھېكمەتلەر پىشىپ چىقاتتى. «ھېكمەت كۆپ جايدا قايغۇ كۆپ» - ئۇ ئازابلىناتتى، پۇچۇلىناتتى، بىمەدى بىمەدا بولاتتى ---

شۇنداق قىلىپ ئۇ ئاشۇ مازارلاردا، شەيخنى، تاۋاپچىلارنى ئۇلارنىڭ نەزەرىدىكى «كۇپىرانە» ھېكمەتلىرى، بىشەرئىي قىلىقلىرى بىلەن ھەيران قالدۇرۇپ، يېڭى - يېڭى مازارلارنى ئىزدەپ كېتىپ قالاتتى.

قەلەندەر «ئىمامى جەئفىرىم سادىق پاششايىم» مازىرىدا ئۈچ يىل تۇرۇپ قالدى. ئۇنى ئاشۇ يەردە «ئۈچ يىل ئېتىكاپتا ئولتۇردى، ئۈچ يىل چوڭقۇر خىياللارغا پېتىپ ئۆزىنى ئىزدىدى، ئۈچ يىل نەشە چېكىپ ئۇخلىدى» دېسىمۇ بولاتتى. پەقەت ئۇ ھەر يىلنىڭ سەيلە تاۋاپچىلار توپلىشىپ كېلىدىغان ئايلىرىدىلا خىيالدىن ئويغىناتتى- تەمبۇرىنى سايرىتىپ، ئولارغا يېڭى - يېڭى غەزەللەرنى، يېڭى - يېڭى ھېكمەتلەرنى تەقدىم قىلاتتى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاجايىپ مەنىلىك غەزەللەر ھۇمايۇن قۇشنىڭ ئاغزىدىن تۆكۈلگەن دەستە - دەستە گۈللەردەك چېچىلاتتى، ئۇنىڭغا مەيلى سەيلە - تاۋاپ مەزگىلى بولسۇن، مەيلى يىلنىڭ باشقا مەۋسۇملىرىدە بولسۇن، نەشە ياكى ئوزۇق تۈگەپ قېلىشتىن ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. ھەر يىلقى سەيلە - تاۋاپ مەۋسۇمىدا تاۋاپچىلار ئۇنىڭغا ۋە شەيخكە ئاتاپ، قارا ياغدەك پارقىراپ تۇرىدىغان مونەك - مونەك نەشىلەرنى ئالغاچ كېلەتتى، پۈتۈن يىلغا يەتكۈدەك ئوزۇق ئالغاچ كېلەتتى، ھەر يىلقى سەيلە - تاۋاپ مەۋسۇمى قەلەندەر ئۈچۈن دەرد - ئەلەملىرىنى، قايغۇ ئازابلىرىنى ئۇنتۇش مەۋسۇمى بولاتتى. ئۇ ئاشۇ پەيتلەردىلا ئەسلى ئادەملىكىگە قايتقان، خىيالىي ئالەمدىن رېئال دۇنياغا يېنىپ چىققان، ئازاب دېگىزىدىن ئارامىلىق قىرغىقىغا ئۇلىشىۋالغان بولاتتى- تەمبۇر چېلىپ، غەزەل ئوقۇپ ئادەملىكىنى، ئادەملىك ھېس تۇيغۇسىنى، ئارامىنىڭ جايىدا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايتتى- تاۋاپچىلارغىمۇ ئاشۇنداق كۆرۈنەتتى. سەيلە - تاۋاپ مەۋسۇمى ئاياغلىشىپ، تاۋاپچىلارنىڭ ئايىغى شالاڭلىغان چاغلاردا بولسا، ئۇنىڭ خىيال دۇنياسى يەنە باشلىناتتى. ئازاب دېگىزى دولقۇنلايتتى- قەلبىدىكى دەرد - ئەلەم گۈلخىنى يالقۇنجاپ، ۋۇجۇدى كۆيگەن كاۋاپتەك پۈرلىدايتتى. نەشە چېكىپ ئازابلارنى ئۇنتۇشقا ئۇرۇنىتى- چوڭقۇر ساماۋى خىياللارغا بېرىلىپ ئۆزىنى ئىزدەشنى داۋاملاشتۇراتتى ...

قەلەندەر «ئىمامى جەئفىرىم سادىق پاششايىم» مازىرىدىن ئۇچ يىلدىن كېيىن يېنىپ چىقتى. يېنىپ چىقىشىغا ئاشۇ يەردىن ئۆزىنى تاپالمىغانلىقى سەۋەب بولدى. ئىمامى جەئفىرىم سادىق پاششايىمنىڭ روھى ئۇنىڭغا ھېچنېمە كۆرسەتمەي بېرەلمىگەنىدى. ئۇ ئۆزىنى ئىزدىگەنسېرى ھەقىقىي ئادەملىك تۇيغۇ، ئەرلىك شەھۋەت، ئىنسانىي ئارزۇ - ھەۋەس يىراقتىن كۆرۈنگەن ئېزىتقۇ سۇغا ئوخشاش جىمىرلاپ ئۇنى ئازدۇراتتى. لېكىن، ئاشۇلارنىڭ ھەممىسىدىن مەھرۇم قالغانلىقى يادىغا چۈشكەنده قەلبى ھەقىقىي ئادەمنىڭ قەلبىدەك ئازابلارغا تولاتتى. ئۇ ئۇمىدسىزلىك ئىچىده، ئىمامى جەئفىرىم سادىق پاششايىمدىن يېنىپ چىقىۋاتقان يولدا، تۇنجى قېتىم ئۆزىنىڭ قانداقتۇر ۋۇجۇدى مۇتلەقلىكىنىڭ زەررىسى ئىكەنلىكىدىن، تۇغۇلۇشىدىنلا فەنا بولۇپ، ۋۇجۇدى مۇتلەقلىكىنىڭ ئىسالىغا — ئېرىشكەنلىكىدىن شۇبھىلىنىپ قالدى. ئۆزى بىلەن ۋۇجۇدى مۇتلەقلىكىنىڭ ئارىسىدىكى پەرقنى ھېس قىلغانسېرى قەلبىده ئەلەم - نادامەت ئوتى يالقۇنلاپ كېتەتتى. لېكىن، ئۇ يەنىلا ۋۇجۇدى مۇتلەقلىكىنىڭ ئىسالىغا ئىنتىلەتتى. ۋۇجۇدى، قەلبى ئاللانىڭ ئىشقىدا ياناتتى، ئاللانىڭ ئىشق قازىنىدا قاينايتى. يار ۋەسلىگە ئېرىشىش — ئۇنىڭ ئەڭ ئالىي نىشانىغا ئايلانغانىدى. ئۇ تۈيۇقسىز مەڭگۈلۈك ئىسالىنى — ئاخىرەتنى ئىختىيار قىلىپ قالدى. ئەتراپ غايەت يوغان ۋە ئېگىز توغراقلار، بەھەيۋەت ئۆسكەن يۇلغۇنلار بىلەن قورشىلىپ تۇراتتى. قەلەندەر دولىسىدىكى خۇرجۇنىنى يەرگە قويۇپ، ئۇنىڭدىن ئاللىقاچان — ئۇ ئېگىز قارا قۇرۇم تاغلىرى ئىچىده مازارمۇ مازار كېزىپ يۈرگەن چاغلاردا ئۆلۈپ كەتكەن كۆك ئېشەكنىڭ باشبېغىنى ئالدى. قارەدەك ئاق، قارا تۇمشۇقلۇق غازنىمۇ شۇ چاغلاردا تۇلكە يەپ كەتكەنىدى. قەلەندەر كۆك ئېشەك ۋە ئاق غازنى ياد ئەتكەن ھالدا بىر تۇپ قېرى توغراقنىڭ ئۈستىگە يامىشىپ چىقتى. ئارغامچىنى توغراقنىڭ پەغەزدەك كۇندىلەك ئۆسكەن يوغان پۇتىقىنىڭ ئۇچىغا چەگدى، يەنە بىر ئۇچىنى ھالقا قىلىپ بوينىغا سالدى، ئاخىرقى قېتىم ئەتراپقا — پانىي ئالەمگە نەزەر سالدى. توغراق ئېگىز ئىدى، يىراق - يىراقلار كۆز يەتكۈزۈسسىز باراقسان توغراقلىقلار، يۇلغۇنلۇقلار، قوموش - يانتاقلىقلار كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قەلەندەر ئۆزى مىنىپ ئولتۇرغان توغراق پۇتىقىغا قارىدى. ئۇ مانا مۇشۇ يەردە باقىي ئالەمگە ئۆتەمكچى، ۋۇجۇدى مۇتلەقلىكىنىڭ ئىسالىغا ئولاشماقچى ئىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ۋۇجۇدى مۇتلەقلىكىنىڭ نۇرانە سىماسى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كۆرۈنگەندەك بولدى ...

قەلەندەر ئۆزىنى پەسكە قارىتىپ تاشلىدى. ئارغامچىنىـ
ھالقىسى قىسقىراپ، گېلىدىن بوغدى. ئۇنىڭ مېڭىسىدىن ئاخىـ
ئوي ئۆتتى: يېرىم مىنۇتتىن كېيىن ئۇ ئالەمنى كۆرىمەن ...

لېكىن، مانا شۇ چاغدا كارامەت يۈز بەردى. توغراقنىڭ شۇ
يوغان پۇتىقى ھۆل چىۋىقتەك ئېگىلىپ، قەلەندەرنىڭ يالاڭئاياغ تاپ
يەرگە تېگىپ قالدى. گېلىمۇ تۈزۈكرەك بوغۇلمىغانىدى. لېكىـ
ئۇ بۇلارنى سەزمەيتتى. قەلەندەر مانا ئۆلىمەن - ئەنە ئۆلىمەن
خېلى ئۇزاق كۈتتى، لېكىن ۋۇجۇدى مۇتلەقنىڭ ۋىسالىدىن ئەـ
يوق ئىدى. ئۇ يەنە بىر قېتىم ئويلاپ، تاپىنىنىڭ يەرگە تېگ
قالغانلىقى، نەپىسىنىڭمۇ راۋان يۈرۈشۈۋاتقانلىقىنى، يۈرىكىنىڭ
خىل رىتىمىدا سوقۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. قولىنى كۆتۈر
ئارغامچىنى تۇتتى ۋە ئۇنىڭ ھالقىسىنى بوشاتتى، ئېگىلىپ يەر
تېگەيلا دەپ قالغان توغراق پۇتىقىدىن ئارغامچىنى يەشتى. لېكىـ
توغراقنىڭ يوغان پۇتىقى تۈزلىنىپ ئەسلىگە كەلمەي، ئېگىلگەن پ
قېتىپ قالدى. ئۇ خۇددى ئالايىتەن ئېگىپ قويغان قىسماققا ئوخـ
قالغانىدى. قەلەندەر قولىدىكى ئارغامچا بىلەن قىسماقتەك ئېگىلـ
قالغان توغراققا قاراپ، باقىي ئالەمنىڭ ئۆزىنى قوبۇل قىلمىغانلىقـ
چۈشەندى. خۇدا ئامانىتىنى ئالغىلى ئۇنىمىسا ئۇ يەرگە كەتكـ
بولمايتتى ...

كىشىلەر ئۇزاق يىللار، ئەسىرلەر ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىنـ
ئەۋلىيانىڭ «ئىمامى جەئفىرىم سادىق پاششايىم» دا ئۈچ يـ
تۇرغانلىقىنى، ئاشۇ يەردىن قايتىشتا توغراققا ئېسىلىپ، خۇدايىتا
بىلەن تېزرەك دىدارى ۋىسال بولۇش ئارزۇسىنى ئىپادىلىگەنلىكـ
ئۇنتۇپ قېلىشمىدى. تاۋاپچىلار ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، تەقدىرنىڭ ئا
كارامىتىگە — قىسماقتەك ئېگىلىپ قالغان توغراق پۇتىقىغا قار
ياقىلىرىنى چىشلىشەتتى. رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئەۋلىيا ئا
توغراققا ئېسىلىش ئارقىلىق ئاللانىڭ قۇدرىتىنى سىناپ كۆرگەنمىـ
ئەسلىدە بولسا ئۆز ئەجىلىنىڭ قۇندۇز شەھىرىدىكى
مەھمۇدخاننىڭ قولىدا ئىكەنلىكىنى بىلەرمىش. يەنە بىر رىۋاي
ئېيتىلىشىچە، قەلەندەر «ئىمامى جەئفىرىم سادىق پاششايىم» مازىـ
شاخ يېرىپ، ئۆزىنىڭ ئەرلىكىنى نابۇت قىلغان ھىدايىتۇللا ئا
جازا تىلىگەنمىش. تىلىكىنىڭ ئىجاۋەت بولغان - بولمىغانلىقـ
بىلىش ئۈچۈن توغراققا ئېسىلغاندا، توغراق ئەنە شۇنداق ئېگىلـ

قالغانمىش، ئەۋلىيا بۇنىڭدىن تەقدىرنىڭ ھۆكمىسىز قىل تەۋرىمەيدىغانلىقىنى، ئۆزىگە كەلگەن ھەممە كەلمىشلەرنىڭ تەقدىردىن ئىكەنلىكىنى چۈشىنىۋالغانمىش ...

بۇ چاغدا ئەجىلىنىڭ تېخى توشمىغانلىقىنى ھېس قىلغان قەلەندەر خۇرجۇنىنى يۇدۇپ يىراقلارغا قاراپ كېتىپ باراتتى ...

* * *

قەلەندەر تۆت يىل ئۆتكەندە غەربكە قايتىپ خوتەن شەھىرىدىن يەنە بىر قېتىم ئۆتتى. ئۇ مۇشۇ جەريانداً، چىرىنىڭ «ئىمامىلا» دېگەن يىرىدە شېھىت بولمىش، ھەزرىتى ئىمامى ھەپتەنىڭ ئوغۇللىرى بولمىش تۆت ئىمامىلار — ھەزرىتى ئىمامى نەسىردىن، ھەزرىتى ئىمامى موئىدىن، ھەزرىتى ئىمامى زوھىرىدىن، ھەزرىتى ئىمامى قەۋمىدىنلارنىڭ نەسەپ يىلتىزلىرىنى بويلاپ كېزىپ يۈرگەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالغانىدى. ئۇلارنىڭ ئاتىسى ھەزرىتى ئىمامى ھەپتە، ئۇنىڭ ئاتىسى ھەزرىتى ئىمامى قاسىم، ئۇنىڭ ئاتىسى ھەزرىتى ئىمامى ئەسكىرى، ئۇنىڭ ئاتىسى ھەزرىتى ئىمامى نەقىي، ئۇنىڭ ئاتىسى ھەزرىتى ئىمامى تەقىي، ئۇنىڭ ئاتىسى ھەزرىتى ئىمامى ئەلى مۇسارىزا، ئۇنىڭ ئاتىسى ئىمامى مۇساكازىم، ئۇنىڭ ئاتىسى ئىمامى جەئفىرىم سادىقلارنىڭ قەبرىگاھلىرىنى تاۋاپ قىلىپ ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ مۇشۇ ئىخلاسمەن خوتەنلىكلەرنىڭ «تۆت ئىمام» لارنىڭ ھەممە بوۋا، ئەجدادلىرى ئۇچۇن خاتىرە - ئابىدە تىكلەپ قەبرە تۇرغۇزغانلىقلىرىدىن ھەيران قالدى. ئۇ يەنە، نېمىشقا ئاشۇ تۆت ئىمامىلارنىڭ يەنىمۇ يىراق بوغۇن، يىلتىزلىرى بولمىش ئىمامى جەئفىرىم سادىقنىڭ ئاتىسى ھەزرىتى ئىمامى مۇھەممەد باقىر، ئۇنىڭ ئاتىسى ھەزرىتى ئىمامى زەيدىنىلئابىدىن، ئۇنىڭ ئاتىسى ئىمامى ھۇسەن دەشتى كەربالا، ئۇنىڭ ئاتىسى ھەزرىتى ئەلى شاھىمەردان، جەددى ھەزرىتى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسالاملار ئۇچۇنمۇ قەبرە - ئابىدە تۇرغۇزۇشقانمىكىنە، دەپ ئويلاپ قالدى. لېكىن ئەل ئىچىدىن سۇرۇشتۇرگەندە بۇنداق ئابىدىلەر يوق بولۇپ چىقتى.

قەلەندەر قايتىشقا — نامەلۇم، سىرلىق، يېڭى سەپەرلەرگە يول ئالغان شۇ كۈنلەردە، ئۇنىڭ نامى ئاللىقاچان «دەشتى خوتەن» گە پۇر كەتكەنىدى. ئۇنىڭ سىرلىق سۆز - ھەرىكەتلىرى، گۈزەل شېئىر-غەزەللىرىدىن «بىسيار رىغبەت ۋە مەيىل» تاپقان «قەلەندەرىيە» ئۇنىڭ نامىنى تېخىمۇ سىرلىقلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭ «تۇغما ئەۋلىيا» لىقى ھەققىدە يېڭى - يېڭى رىۋايەت - ئەپسانىلەرنى ئوتتۇرىغا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

چىقىرىشقان بولۇپ، ھەر بىر يۇرت - بازارلاردا تەشكىل قىلىنغان «قەلەندەرخانا» لار ئۇنىڭ يولىغا ئىنتىزارلىق بىلەن تىكىلىشەتتى. ئۇنى كۆتۈۋالغان بىرىنچى ئۆتەڭ — كىرىيىدىلا، قارلوق ۋەچىگىل قەبىلىلىرىنىڭ ئاشۇ كېيىنكى ئەۋلادلىرى ئۇنىڭغا «شاھ قەلەندەر مەشرەبى سەرسەرى» ئۇنۋانىنى تەقدىم ئېيتىپ، ئۇستىگە «جەندەئى شاھ قەلەندەر» نى يېپىشتى. ياۋاش، پاكار، تۆكلۈك ئاتنى مىندۇرۇپ قويۇشتى. بۇ ئاشۇ بىمەھەل ئىگىسىنى تاشلاپ كەتكەن كۆك ئېشەكتىن سەل ئېگىزرەك ئات ئىدى. ئۇ قايسى ئۆتەڭ - قونالغۇغا، قايسى يۇرت - بوستانلىققا قەدەم باسسۇن، «قەلەندەر شامەشرەپ، شامەشرەپ!» دەپ ۋارقىرىشىپ، ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشاتتى. «قەلەندەرىيە» گە گۇمان بىلەن قارايدىغان كىشىلەرمۇ ئۇنىڭغا زوقلىناتتى. غەزەللىرىنى مۇتالىئە قىلىپ، ھېكايىلىرىنى سۆزلىشەتتى. قەلەندەرمۇ تەرىقەتداشلىرىنىڭ ھۆرمىتى - ئىززەتلىرىنى رەت قىلمايتتى. ئۆتەڭلەردە ئەمدى دەڭ ئىزدەپ يۈرمەي، بىراقلا «قەلەندەرخانا» لارغا چۈشىدىغان بولدى. ئۇ قەدەم باسقان قەلەندەرخانىلار بىردىن قىزىپ كېتەتتى. خورۇلدىتىپ چىلىملاردا نەشىلەر چېكىلەتتى، داپلار داراڭلاپ، ساتار - تەمبۇرلار يالۇراپ، غەزەللەر ئوقۇلاتتى. سوپىلارنىڭ غەلىتە ھەرىكەتلەر بىلەن باشلىشى ئارقىسىدا زىكرى - ساما ئەۋجىگە كۆتۈرۈلەتتى، قەلەندەرلەرنىڭ غەزەل ۋە ساماغا نەقرات قىلىپ ئۇن قانقان «ھۇم، ھۇم، ھۇم!» دېگەن بوغۇق ۋە كۆچلۈك ساداسى ھاۋانى لەرزىگە كەلتۈرەتتى. ئاشۇ ساما ۋە «سۆۋەت» لەرنىڭ ساداسى ئۇزۇنغىچە ساقلىناتتى ...

قەلەندەر قايتىش سەپىرىدە مازار ئىزلەپ، تاغ ئارىلاپ يۈرمەي، يۈرتمۇ يۈرت، كەنتمۇ كەنت كېزىپ چىقتى. پەقەت كېرىيىنىڭ «بوغاز لەڭگەر» دېگەن يېرىدە «ئىمامى غەززالىم» مازىرىغا يولۇقۇپ، مەشھۇر ئىلاھىيەت ئالىمى ئەبۇھامىت مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئەل غەززالىم بىلەن روھى كامالەتكە يېتىشىنىڭ تۆت باسقۇچى — شەرىئەت باسقۇچى، تەرىقەت باسقۇچى، مەرىپەت باسقۇچى ۋە ھەقىقەت باسقۇچى توغرىسىدا غايىبانە سۆھبەتلەردە بولدى. ئالىمنىڭ «ھەقىقەت باسقۇچىغا ئۇلاشقان ئادەم تېخى مەيدانغا كەلمىدى، ئەخمەق بولما!» دېگەن ئاگاھلاندۇرۇشىنى ئاڭلاپ ئومۇمدىن ئىزلەندى. چىرىيىدىكى «ئىمامى جەئفەرىم تەييان پاششايىم» غا كېلىپ، ئۇ كىشىدىن مەشھۇر «ئوھۇد ئۇرۇشى» ھەققىدە جەڭنامىلەرنى ئاڭلىدى. قالغان چاغلىرىدا ساپلا كەنت - مەھەللىلەرنى ئارىلاپ،

ئەۋلىيالىق نەزەرلىرىنى ساددا خەلقە تەقدىم قىلىپ ئۆتتى. ئۇ ئارىلىمىغان كىرىيىنىڭ «مۇغاللا»، «قارلۇق»، «چۆچىلە»، «جاي»، «شۇۋۇل»، «لايسۇ» دېگەن يېزا - قىشلاقلىرى؛ چىرىيىنىڭ «گۈلاخما»، «دامىكۇ» دېگەن يېزىلىرى قالمىدى. ئۇ ئاشۇ يەرلەردە ئاددىي خەلق بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ ئۆتتى.

قەلەندەر خوتەن شەھىرى — ئىلچىگە يېقىنلاپ كەلگەندە، ئۆزىنى پىنھان تۇتۇش زۆرۈرلۈكىنى، ئۆتكۈزۈۋاتقان كۈنلىرىنىڭ «قەلەندەرىيە» تەرىقىتىنىڭ مىزانلىرىغا ئويغۇن بولمايۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ ئولگۈرگەنىدى. شۇڭا ئۇ ئىلچىگە جەنده - كۈلاسىنى يېشىپ تاشلاپ، پاكار ئېتىنى يېتىلەپ، تەرىقەتسىز يولۇچىدەك كىرىپ كەلدى. قەدىمكى شەھەر تۆت يىل ئاۋۋالقىدەكلا ژاراڭ - چۈرۈڭلۈق، قاينام - تاشقىنلىق ئىدى. مەددىاھلار تەرەپ - تەرەپتە سورۇن تۈزۈپ، جەڭنامىلەرنى، رىۋايەت - ئەپسانىلەرنى سۆزلىشەتتى. ئەلنەغمىچىلەر راۋاب، ساتار، تەمبۇر، دۇتارلىرىنى سايرىتىپ «شاھ قەلەندەر مەشرەبى سەرسەرى» نىڭ ناخشا - غەزەللىرىنى كۈيلىشەتتى. قەلەندەر بىر مەددىاھنىڭ سورۇنىغا يېقىنلاپ كېلىپ توختىدى، ئۇنى ھېچكىم تونۇمىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ يوشۇرۇنۇش مەقسىتىگە يەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ مەددىاھنىڭ سۆزلىرىگە مەمنۇنىيەت بىلەن قۇلاق سالدى. مەددىاھ ئېغىزلىرىدىن تۆكۈرۈك چاچرىتىپ، نەمانگان شەھىرىدە ئۆخلاپ ياتقان ياش ژە گۈزەل بىر ئايالنىڭ ئۇستىدە سىرلىق ژە غايىبانە بىر شولىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى، ئايالنىڭ ئاشۇ نۇرنىڭ مەلاقاتى بىلەن ھامىلىدار بولغانلىقىنى سۆزلەۋاتاتتى. ھېكايىدىكى كۆرۈنۈشلەر قەلەندەرنىڭ كۆز ئالدىدا ئاستا - ئاستا گەۋدىلىنىپ باراتتى ...

ياش ئانا بازارغا كەلدى، باققالنىڭ سېۋەتىدىكى قاشتېشىدەك جۇلالاپ پىشقان ئۈزۈملەر، نۇردىن ھامىلىدار بولغان ئانىنىڭ ئاغزىغا سېرىق سۇ تولدۇردى. ئانا ئەنە شۇ ئۈزۈمگە سېزىك ئىدى. ئۇ سېۋەتتىن بىر سېرىق ئۈزۈمنى ئېلىپ رۇخسەتسىز يېدى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ قورسىقىدىن: «ئەي ئانا، نېمە ئۈچۈن باشقىلارنىڭ ھەققىنى رۇخسەتسىز يەيسەن؟ باققالنى رازى قىل، ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭ قورسىقىڭدىن غايىب بولۇپ كېتىمەن» دېگەن سادا ياڭرىدى. ئانا ئېگىرگەن يېپنى سېتىپ، باققالنى رازى قىلدى. توققۇز ئاي، توققۇز كۈن، توققۇز سائەت ئۆتكەندە نۇر ئوغلى تەۋەللۇت بولدى. ئۇ يەتتە كۈنلۈك بولغاندا يەتتە ئايلىق بالىدەك، يەتتە ئايلىق بولغاندا يەتتە

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ياشلىق ئۆسمۈردەك ئۆستى... موللام ئۇنىڭغا «ئېلىپبە» نى ئۆگەتمەكتە، موللام «ئېلىپ» دېسە بالا «ئېلىپ» دەپ تەكرارلايتتى. موللام «بە» دېسە، بالا «مەندە بەرگىلى ھېچنېمە يوق» دەپ جاۋاب بېرەتتى. «ئېلىپ» تىن ئۇياققا ئۆتكىلى ئۇنمايتتى. موللام ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىغا — بۆزچى موللا ۋەلى بىلەن سەلىمخانغا ئەرز قىلدى. بالا موللىسى ۋە ئاتا - ئانىسىنىڭ ئالدىدا بىردىن «ئېلىپبە» نى سۈدەك يادلاپ ئوقۇپ كەتتى. ئارقىدىنلا ھەر بىر ھەرپ، تاۋۇشنى غەزەل-مىسرالىرى بىلەن شەرھلەپ چىقتى: «ئېلىپ، ئېلىپتەك قامىتىڭنى ئېپتىدا قىلدىم بۇگۈن ...»

شاھ قەلەندەر ئۆزى قاچانلاردۇر بىر چاغدا توقۇغان غەزەلنى يادىغا ئالدى. رېۋايەتنىڭ ئۆزى ھەققىدە كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ، كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇۋالدى. ئۇنىڭ ئەزايىدىن ھېچنېمىنى چۈشەنگىلى بولمايتتى. مەددادا «شاھ قەلەندەر مەشرەبى سەرسەرى» نىڭ كېيىنكى ئىشلىرىنى رېۋايەت قىلىشقا كىرىشكەندە، قەلەندەر ئۇ يەردىن كېتىپ قالدى ۋە ئىككىنچى سورۇنغا — راۋاب تۇتۇۋالغان ئەلنەغمىچى غەزەل ئوقۇۋاتقان يەرگە يېقىنلاشتى. ئۇ يەردىمۇ «شاھ مەشرەپ» نىڭ غەزىلى ئوقۇلۇۋاتاتتى. قەلەندەر نېمىشقىدۇر ئالقلاپ بېقىشنى ئىختىيار قىلدى. چۈنكى ئەلنەغمىچىنىڭ ئاۋازى تولىمۇ ساز ۋە يېقىملىق بولۇپ، قەلەندەر ئۆزى توقۇغان ۋە ئۆزى ئاھاڭ سالغان ئاشۇ غەزەل ۋە ئاھاڭغا ئاجايىپ پاساھەت كىرگۈزۈۋەتكەنىدى.

ئول دلبىرى رەنانى مەن يار تۇتاي دەيمەن،
مەي بولسا بېھەم ئاندىن بىر قەترە يۇتاي دەيمەن.
ئالەم ھەممە لەيلىدۇر تۇن - قاش قاراسىدەك،
ئايدەك يۈزىگە باقىپ مەستانە ئۆتەي دەيمەن.
ئىشق يولىدا كاپىر ئاشىققا قىلار تەنە،
بىر ئوق ئىلە كاپىرنى ئۇرۇپ يېقىتاي دەيمەن.
كۆز ياشىم دەريا بولدى، دوزاخ ئوتىدا مەشرەپمەن،
ئىشق ئوتىدىن تاۋلاپ دوزاخنى قورقۇتاي دەيمەن.

قەلەندەرنىڭ غۇژۇرىدە ئاچچىقى كەلدى. راۋابچى ئۇنىڭ غەزىلىدىكى «زاھىد» دېگەن سۆزنى «كاپىر» دېگەن سۆزگە ئالماشتۇرۇپ، مەنىسىنى پۈتۈنلەي بۇزۇۋەتكەن، غەزەلنىڭ ئاخىرقى مىسرالىرىدا رېتىممۇ بۇزۇلغانىدى. قەلەندەرنىڭ غەزەپلىك

كۆزلىرى، چېچى ئۆسۈپ دولىسىغا چۈشكەن، چاچ - ساقاللىرى قارا قاغىنىڭ چاڭگىسىدەك چىگىشلىشىپ كەتكەن، يۈز - كۆزلىرىنى مەينەت باسقان راۋابچىغا تىكىلىپ توختاپ قالدى. شۇ ئەسنادا راۋابچىنىڭ يېڭى سۆزلىرى قەلەندەرنىڭ قۇلىقىغا كىردى: «ئەي شەخسلەر، پېقىر شا مەشرەپ سەرسەرى ھەر قايسىڭلاردىن سەدىقە تىلەيدۇ، ئاللا ھەققى، ئاتا - ئاناڭلارنىڭ ھۆرمىتى ھەققى...»

قەلەندەر ئەمدى ئۇنىڭ يالغانچىلىقىنى ئاڭلاپ چىداپ تۇرالمىدى. تەمبۇرنىڭ ئۇزۇن دەستىسى بىلەن راۋابچىنىڭ يالغان ئېيتقان ئاغزىلىرىغا ئۇرغۇسى كېلىپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى سەل بېسۋېلىپ خىتاب قىلدى:

— شامەشرەپ سەدىقە تىلىمەيدۇ، كىشىلەر ئۇنىڭغا ئۆزى بېرىدۇ، سەن شامەشرەپ ئەمەسسەن ...

— مەن شامەشرەپنىڭ ئۆزىمەن.

— ئەمەسسەن.

— دەل شۇنىڭ ئۆزىمەن.

— ئۇنداق بولسا قېنى، دەرھال بىر يېڭى غەزەل توقۇپ باق.

— ...

راۋابچى دۇدۇقلاپ قالدى، ئارقىدىنلا دەرھال ھۇجۇمغا ئۆتتى:

— سەن ئۆزۈڭ كىمسەن؟

— باباردەھىم ئاتلىق، شامەشرەپ لەقەملىك مىنەلھەقمەن!

— يالغان!

— راست!

— يالغان ...

ھىلال ئاي شەكلىدە سورۇن ھاسىل قىلغان ئاڭلىغۇچىلار ئاللىقاچان بۇرۇلۇپ قەلەندەرگە قارىشىپ قالغانىدى. قەلەندەر ئېتىغا سەكرەپ مىنىدى - دە، «مانا قارا» دەپ، تەمبۇرىنى سايرىتىپ غەزەل ئوقۇشقا كىرىشتى. كىشىلەر توپى ئىچىدە قەلەندەرنى تونۇيدىغانلارمۇ بار ئىدى. شۇ ھامان «شامەشرەپ، شامەشرەپ دېگەن شۇ، شاھ قەلەندەر مەشرەبى سەرسەرى دېگەن شۇ» دېگەن پىچىرلىشىشلار سورۇننى بىر ئالدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا زوق بىلەن نەزەر تاشلىشاتتى. شۇ ئارىدا ھېلىقى يالغانچى راۋابچى غىپپىدە تېكىۋەتتى، ئۇ مەھكىمە شەرئىيگە كۆپۈر سۆزلەيدىغان قەلەندەرنى ئۇچرىتالمىقىنى، ئۇنىڭ ئۆزىنى «مىنەلھەقمەن» دەپ جاكارلىغانلىقىنى چېقىشقا كەتكەنىدى.

قەلەندەرنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى ياڭراپ كەتتى:

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئەيىۋەھل ئەشراقى بوي ۋەسلى جاھان كەلتۇرمىشىم،
ئۆرگۈلۈپ قەشقەرمۇ، يەركەن، ئىلچى ئامان كەلتۇرمىشىم،
گاھ مۇغاللا①، گاھى قارلۇق②، چۆچىلە③، جاي④كەنتىدىن،
كەچقۇرۇن ئاتقا بوغۇز بىرلە سامان كەلتۇرمىشىم،
گاھى شۆۋل⑤، گاھى لايسۇ⑥، گاھ گۈلاخما⑦ دىن ئۆتۈپ،
چىرىلىقتىن قاق تىلەپ، ئىششەك چىلان كەلتۇرمىشىم.

ئىلچى - يۇرۇقئاش شەھرىدىن گۆش - ياغۇ، چاي ئېلىپ،
قاراقاش بازارىدىن ئەبجۇش قازان كەلتۇرمىشىم،
بىناۋالەر بىرلە گۈلخاندا كۆڭۈللەر شاد ئېتىپ،
دەممۇدەم ھۇ ناتىۋا ئاھۇ - پىغان كەلتۇرمىشىم.
مەشرەبا ئۆمرۈك خوتەن دەشتىدە ئۆتتى قان يۇتۇپ،
قانۇ جاننى كۆيدۇرۇپ يارغا ئىمان كەلتۇرمىشىم.

غەزەل ئاياغلاشقاندا، بازاردىكى پۇتكۇل خالايىق شاھ قەلەندەرنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقانىدى. تەرىقەت پىشۋاسىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان خوتەن قەلەندەرلىرى ئاللىقاچان يېتىپ كېلىپ ئۇنى ئورىۋېلىشقان. ئۇلار ئۇنىڭ مۇبارەك ئۇزەڭگىلىرىگە لەۋ تەگكۈزۈشكە، يۈگەن بېغىغا ئېسىلىشقا، ئېتىنىي يېتىلەشكە ئالدىرىشاتتى. ئۇلار شاھ قەلەندەرنىڭ ئېتىنىي سۆرىگەندەك، يېتىلىگەندەك، ئىتتىرگەندەك، كۆتۈرگەندەك قىلىپ ئالاماننىڭ ئارىسىدىن ئېلىپ ماڭدى. بىرلىرى «سەرسەرى، سەرسەرىم!» دەپ ۋارقىرىشاتتى. شاھ قەلەندەر بولسا توختىماي غەزەل ئوقۇيتتى، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرىنى ئۇلاپ ئېيتاتتى. ئۇ گويا ئەتراپىدا ھېچكىم يوقتەك، پەرۋايى پەلەك ھالدا قەلب مۇڭلىرىنىڭ چوڭقۇر كۆيى ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ توساتتىن مۇڭلۇق «ھۆكمەت» باشلىدى. ھۆكمەتنىڭ نىقراتىغا ھەممە قەلەندەرلەر ئۇن قاتتى. جازاباتلىق سوپىلار ئاللىقاچان پاكار ئاتنىڭ ئەتراپىدا زىكرى - سامانى باشلىۋەتكەنىدى. «ھۇم، ھۇم!» قىلغان تەلقىن ئاۋازى گۇرۇلدەيتتى... ئۇلار شۇ تەرىقىدە ئاستا - ئاستا ئالغا سىلجىپ «سۇمە» گە — «قەلەندەرخانا» غا كىرىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇچ

① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ كېرىيە، چىرا ناھىيىلىرىدىكى يەر ناملىرى.

كۇن ئىچىدە «سۇمە» دىن «ھۇم! ھۇم! ھۇم!» قىلغان تەلقىن ساداسى توختىماي ئاڭلىنىپ تۇردى. ھاۋا لەرزىگە كېلىپ، شەھەر ئاسمىنى گۇرۇلدەيتتى. گويا خوتەن ئاشۇ بوغۇق، مۇڭلۇق، گۇركىرەك ئاۋازى ئارقىلىق ئاھ ئۇرۇپ ناله قىلىۋاتقانغا ئوخشايتتى.

ئۇزاق يىللار - ئەسىرلەر ئۆتكەندىن كېيىنمۇ ئىلچىلىكلەر ئاشۇ زىكرى - سامانى، بورانەك گۇرۇلدىگەن تەلقىن ئاۋازىنى ئۇنتۇپ قېلىشمىدى. ئۇلار «شاھ قەلەندەر مەشرەپى سەرسەرى» بىزنىڭ «سۇمە» دە «سۆۋەت» ئۈيۇشتۇرغان، پۈتۈن شەھەرنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغاتقان دېيىشىپ يۈردى. رىۋايەت قىلىنىشچە، ئۇزاق يىللار ئۆتكەندىن كېيىنمۇ خوتەندە «قەلەندەرىيە» نامى ئۆز قۇدرىتىنى نامايان قىلىپ كەلگەنلىكى ئەنە شۇنىڭ ۋەجىدىنمىش ...

ئاشۇ ئاجايىپ جاراڭلىق، ئۇزۇنغا سوزۇلغان زىكرى - سامانىڭ ئاخىرقى كۇنى شاھ قەلەندەر «سۇمە» دىن ئۇن - تىنسىز غايىب بولدى. ئۇ يېڭى - يېڭى نىشانلارنى كۆزلەپ، ئۇزاق سەپەرلەرگە يول ئالغانىدى.

* * *

شاھ قەلەندەر مەشرەپى سەرسەرى خوتەندىن كەتتى، لېكىن ئۇنىڭ توغرىسىدىكى رىۋايەتلەر ئۇچ ئەسىردىن كېيىنمۇ ئۇنتۇلمىدى. كېيىنكى ئۇزاق زامانلار جەريانىدا يەنە نۇرغۇن شاھ قەلەندەرلەر ئوتتۇرىغا چىقىشتى. تاكى XX ئەسىرنىڭ 50 - يىللىرىدىمۇ شائىيساخان ئىسىملىك چىرايلىق، قارا ساقال، قارا بۇرۇت، قارا كۆز، بوستان كىرپىكلىرى مەڭزىگە سايە تاشلاپ تۇرىدىغان شاھ قەلەندەر «سۇمە» نى جايى ماكان قىلىپ، ھەر پەيشەنبە كۈنى قەلەندەرلەرنى ئەگەشتۇرۇپ، توپلىق شەھەر كوچىلىرىدا غەزەل ئوقۇپ يۈردى. ئۇنىڭدىن سەل ئىلگىرىرەك غوللۇق، ئېگىز بوي تەمبۇرچى شا قاسىمخان «قەلەندەرىيە» گە رىغبەت كىرگۈزمەكچى بولغانىدى. ئەڭ ئاخىردا، تاكى ھازىرمۇ شامۇھەممەد — شاھ پاسارخانىنىڭ ئوغلى؛ شا قاسىمخاننىڭ ئوغلى — كوچىلاردا ئادەم يىغىپ راۋابىنى جاراڭلىتىپ ئاجايىپ گەپتانلىقى ۋە ھازىرجاۋاب قوشاقلىرى بىلەن ئەل چېھرىگە كۈلكە يۈگۈرتۈپ يۈرۈپتۇ ... ئەپسۇسكى ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى «شاھ قەلەندەر مەشرەپى سەرسەرى» نىڭ ئورنىنى باسالمىدى. ئۇنداق گۈزەل غەزەل ۋە چىرايلىق ھېكمەتلەر ئۇلارنىڭ تىلىغا جايىز بولمىدى. غەزەل بىلەن كۇينى، كۇي بىلەن غەزەلنى يۇغۇرۇپ ئۆتەلمىدى. مازارلارنى كېزىپ «تۆت

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئىمامىلا» ۋە ئەۋلاد - يىلتىزلىرىنىڭ تەقلىدىي قەبرىلىرىگە تاۋاپ قىلىدىغانلار ھازىرمۇ تولۇپ يېتىپتۇ. لېكىن، شاھ قەلەندەر مەشرەپى سەرسەرىدەك «ئىمامى جەئفەرىم سادىق پاششايىم» دا ئۇچ يىل ياتىدىغانلار چىقمىدى. توغراقلا ئېسىلىپ ئاللانىڭ ۋىسالىنى ئىزدەيدىغانلار، چوڭقۇر خىيالىلارغا پېتىپ ئۆزىنىڭ كامالىتىنى قوغلىشىدىغانلار تېخىمۇ چىقمىدى... بۇ قەدىمكى يۇرتتىكى ئاشۇ خەلق ھېلىمۇ تالاي- تالاي مازار - پاششايىملارنىڭ قەبرىلىرىگە باش قويۇپ يېتىپتۇ، خورەك ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ، ئەللەي ناخشىسىمۇ ئاڭلىنىدۇ ... شا مەشرەپ خوتەن دەشتىدە كېزىپ يۈرگەندە ھېچكىم ئۇنىڭدىن «تەسىراتلىك قانداقراق» دەپ سوراپ كۆرمىگەن بولغىيدى. مەن بۇگۈنكى كۈندە، ئەگەر ئاشۇ سوئال ئاشۇ چاغلاردا ئۇنىڭدىن سورالغان بولسا، نېمە دەپ جاۋاب بېرەركىن، دەپ ئويلايمەن ...

